

«Əd-dauatu sələfiyyə»
məqalələri silsiləsindən
2 hissə

SÜNNƏNİN ƏSASLARI

Sünnə əhlinin imamı

Əhməd ibn Hənbəl

Allah ona rəhmət etsin

164-241

Hazırlayan:
Əbu Muhammad Kazaxstani
Rus dilindən tərcümə:
Əbu İmran əs-Sələfi

Qahirə 2006

«Bu kitaba görə Çinə belə səfər etmək az olardı»

Abu Yalə əl-Hənbəli

Ön söz

Həmd yalnız Allaha məxsusdur, ona həmd edir, ondan yardım və məğfirət diləyirik. Nəfslərimizin şərindən və pis əməllərimizdən Allaha sığınırıq. Allah kimi hidayətə yönəlmişsə, onu heç kəs azdırma bilməz, kimi də azdırmışsa, heç kəs onu hidayətə yönəldə bilməz. Mən şəhadət edirəm ki, Allahdan başqa ibadətə layiq məbud yoxdur, O, təkdir, şəriki də yoxdur və şəhadət edirəm ki, Məhəmmədﷺ Onun qulu və elçisidir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُمْ مُسْلِمُونَ

“Ey iman gətirənlər! Allahdan layiqincə qorxun. Yalnız müsəlman olduğunuz halda (müsəlman kimi) ölün!”¹

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا

“Ey insanlar! Sizi tək bir şəxsdən (Adəmdən) xəlq edən, ondan zövcəsini (Həvvanı) yaradan və onlardan da bir çox kişi və qadınlar törədən Rəbbinizdən qorxun! (Adı ilə) bir-birinizdən (cürbəcür şeylər) istədiyiniz Allahdan, həmçinin qohumluq əlaqələrini kəsməkdən həzər edin! Şübhəsiz ki, Allah sizin üzərinizdə gözətcidir!”²

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا يُصْلِحْ

¹ Ali İmran, 102.

² An-Nisa, 1.

لَكُمْ أَعْمَالِكُمْ وَيَغْفِرُ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ
فَوْزًا عَظِيمًا

“Ey iman gətirənlər! Allahdan qorxun və doğru söz söyləyin! (Əgər belə etsəniz, Allah) əməllərinizi islah edər və günahlarınızı bağışlayar. Hər kəs Allaha və Peyğəmbərinə itaət etsə, böyük bir səadətə (Cənnətə) nail olar”.³

Şübhəsiz ki, sözlərin ən doğrusu Allahın kəlamı, yolların ən xeyirlisi Muhəmməd ﷺ-in yoludur. Əməllərin ən pisi sonradan uydurulanlardır. Sonradan uydurulub dinə salınan hər bir əməl (iş) bir bidətdir, hər bir bidət isə bir zəlalətdir (sapmaqdır), hər bir zəlalət isə oddadır.

Bundan sonra:

İmam Əhməd İbn Hənbəlin “Sünnənin əsasları” adlı əsərinin özündə əks etdirən qaydalar, onun haqqında eşitmiş hər bir müsəlmanın tutması vacib olan qaydalardır. Bu əsaslar, doğru yol göstərən, dünya və axirətdə nəcat və firavanlıq əldə etmək üçün gözəl bir vasitədir, çünki burada bu ümmətin sələflərinin etiqadı toplanmışdır. İmam Malik, Allah ona rəhmət etsin, demişdir: “*Bu ümmətin axırıncıları, ümmətin birincilərinin müvəffəqiyyət qazandıqları vasitələrdən fərqli bir vasitə ilə müvəffəqiyyət qazana bilməzlər*”.⁴

Uca Allah buyurmuşdur:

هُمُ فِي فَاِنِ اٰمَنُوْا بِمِثْلِ مَا اٰمَنْتُمْ بِهِ فَقَدْ اِهْتَدَوْا وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا
شِقَاقٌ فَاَسِيْكَفِيْكُمْهُمُ اللّٰهُ وَهُوَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ

“Əgər onlar da siz inandığınız kimi (Allaha) inanırlarsa, şübhəsiz ki, doğru yolu taparlar. Yox, əgər (imandan) üz döndərərlərsə, (sizə qarşı) ədavət bəsləmiş olurlar. (Ya

³ Əl-Əhzab, 70-71.

⁴ Əş-Şifa, 2/676.

Rəsulum! Belə olduqda sən onların düşmənçiliyindən qorxma!) Allah sənə onlardan qorunmaq üçün kifayət edər. O, (hər şeyi) eşidəndir, biləndir”.⁵

Sovet İttifaqının dağılmasından və ateizmi təbliğ edən kommunistlərin yox olmasından sonra, Allahın rəhməti sahəsində keçmiş sovet respublikalarında İslam dini yenə yayılmağa başladı. Lakin MDB ölkələrində yaşayan müsəlmanlar ciddi bir problemlə üzləşdilər. Onlardan bəziləri bunu etiraf edir, bəziləri isə bununla razılaşırlar. Bu problem, İslamın yayılmağa başladığı ilk illərdə, İslamda neçə-neçə əsrlər boyu yaranmış fitnə, zəlalət, bidət və başqa xəstəliklərin bu respublikalara daxil olması problemi. Biz istəsəkdə istəməsəkdə etiraf etməliyik ki, ərəb ölkələri həm İslam dininin beşiyi olduğu halda, həm də bütün yaranmış zəlalətlərin də beşiyidir. Bir çox zəlalət cərəyanlarının nümayəndələri, ərəb ölkələrində dinin şəffaflığını qoruyan alimlərin mövcudluğu səbəbindən iflasa uğramışlar. Bundan sonra, onlar öz batil ideyalarını yaymaq üçün alimlərin və elmin mövcud olmadığı məkanlara, Avropa və MDB ölkələrinə yola düşmüşlər. Onların bu nanəcib işdə tutduqları yollar da müxtəlifdir. Onlar ərəb ölkələrində təhsil alan cavan tələbələrin qəlblərinə şübhə salaraq, tərcümə edilmiş dini ədəbiyyat və ya internet vasitəsi ilə öz batil əqidələrini yaymaq can atmışlar.

Bütün yuxarıda qeyd olunanlar, bizləridə Allahın izni ilə, müsəlmanların ilk nəsillərinin öz dinlərini mənimsədikləri pak mənbələrinə qaytarılması işində xidmətə sövq etmişdir. Bu xidmətə bizləri Uca Allah, Onun rəsulu ﷺ, sahəbələr və ümmətin böyük alimləri çağırır. Allahdan diləyirik ki, O, aşağıda qeyd olunacaq əsaslara etiqad edən kimsələrin imanını artırsın, şübhə içində olanların isə şübhələrdən azad etsin.

Əlbəttə ki bu risalə “əhli-sünnə”⁶ etiqadını hər tərəfli əhatə etmir, lakin haqqı batildən ayırmaq üçün bütün əsaslara toxunur.

⁵ Əl-Bəqərə, 137.

⁶ Şeyxulislam İbn Teymiyyə “əhli-sünnə ual-camaa” termininin açıqlamasında demişdir: “Onlar Allahın Kitabına və Onun rəsulunun ﷺ sünnəsinə, həmçinin

Sonda, bu kitabın hazırlanmasında və yayılmasında iştirak edən və gələcəkdə iştirak edəcək insanlara öz minnətdarlığımı bildirmək istərdim.

Ayrıca bizim şeyx Valid ibn Nabih Sayf ən-Nəsrə də, Allah onu hifz etsin, minnətdarlığımı bildirirəm, çünki bu kitab məs onun “Səbilu cənnə” əsərinə əsaslanaraq tərtib olunmuşdur. Həmçinin bu kitabın tərtibində mənə öz köməyini əsigəməyən həyat yoldaşım Ummu Hənifəyədə minnətdarlığımı bildirmək istərdim. Peyğəmbər ﷺ-in dediyi kimi: ***“İnsanlara minnətdarlıq etməyən Allahada minnətdarlıq etməz”***.⁷

Allahdan, bizlərə Ona ibadətdə kömək etməsini diləyirəm. Allah Təalə bizləri yalnız Onun razı olduğu işləri etməyə müvəffəq etsin və axırımızı da gözəl etsin. Həmçinin Allahdan bu işimizi xeyri etməsini və qəbul olunmasını, və iklasla, yalnız Onun rızası üçün edilən əməllər sırasına daxil etməsini diləyirəm.

Həmd aləmlərin Rəbbi olan Allaha məxsusdur. Allahın salavatı və salamı Onun rəsulu Muhammada və ailəsinə olsun!

Abu Muhammad Kazaxstani

13 may 2006 il.

ilk nəsildən olan muhacir və ənsarların cəmləşdiyi yola və iklasla onların təqib edənlərin yoluna qəti surətdə tabe olanlardır”. (“Məcmuat əl-fataua”, 2/375).

⁷ Səhih Abu Davud, 4811. Hədis səhihdir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Abdus bnu Malik əl-Attar, Allah ona rəhmət etsin, dedi: “Mən Abu Abdullah Əhməd ibnu Hənbəlin ^[1] (Allah ondan razı olsun) ^[2] belə dediyini eşitdim^[3]:

[1] -İmam Abu Abdullah bnu Muhammad bnu Hənbəl aş-Şaybani, Allah ona rəhmət etsin – bu ümmətin böyük imamlarından biridir. O 164-cü ildə rabi əl-əvvəl ayının 1 anadan olmuşdur. O 14 yaşından başlayaraq ölümünə qədər elm tələb etmişdir. Bir gün ondan soruşdular: “*Ey Abu Abdullah! Axı sən nə vaxta qədər elm tələb edəcəksən?*” O: “*Elm beşiktən qəbrə qədər tələb olunur*” cavabını vermişdir. İbrahim əl-Harbi, Allah ona rəhmət etsin, demişdir: “*Mən elə hesab edirəm ki, Allah Abu Abdullahda birincilərin və axırcıların malik olduğu elmi cəm etmişdir*”.⁸

İmam əl-Muzani, Allah ona rəhmət etsin, rəvayət edir ki: “*Bir gün imam aş-Şafi mənə dedi: “Mən Bağdadda elə bir cavan oğlana rast gəldim ki, onun hər dediyi sözlərə insanlar “Bu haqqdır” deyirdilər”. Mən (yəni əl-Muzani) ondan (aş-Şafidən) soruşdum: “O kimdir?” O: “Əhməd ibn Hənbəldir” deyərək cavab verdi*”.⁹

İbnu Abu Hatim, Allah ona rəhmət etsin, rəvayət edir ki: “*Bir gün mən atamdan Əli ibnu əl-Madini və Əhməd ibnu Hənbəl haqqında soruşdum və onlardan kimin daha çox elmə malik olduğunu da soruşdum. O dedi: “Onlar bir birilərinə yaxındırlar, lakin Əhməd*

⁸ “Siyar aləm”, 11/188.

⁹ “Siyar aləm”, 11/195.

daha zəkali idi. Əgər sən Əhmədə sevgi bəsləyən bir kimsəyə rast gəlsən, bil ki o sünnə əhlindəndir”.¹⁰

İmam Əhməd, Allah ona rəhmət etsin, 241-ci ildə rabi əl-əvvəl ayının 12-də vəfat etmişdir. Onun cənazəsində bir milyona yaxın insanın iştirak etdiyi rəvayət olunur. İmam Əhməd, Allah ona rəhmət etsin, haqqı demişdir: *“Bizim (yəni sünnə əhlinin) sizdən (bidət əhlindən¹¹) fərqimiz – cənazəmizdədir”*.

[2] - “Allah ondan razı olsun” sözləri iki vaxt istifadə olunur – dua və təsdiq şəklində. Təsdiq şəklində bu sözlər yalnız peyğəmbər ﷺ-in sahabilərinə qarşı istifadə olunur. Dua kimi isə bu sözləri hər bir insana qarşı istifadə etmək olar. Burada bu sözlər dua kimi istifadə olunur.

[3] - İmam Əhmədin “Usul as-sunna” risaləsi onun öz əli ilə yazılan əsər deyil. Bu risalə, şeyxin öz tələbələrinə, onların əhli sünnə vəl-camaa əqidəsi haqqında verdikləri suallara, bir cavab olaraq diktə edilmiş bir imladır. Onun tələbələri bu cavabı yazmış və gələcəkdə bu risələyə “Usul as-sunna” adını vermişlər.

“Bizim anlayışımızda sünnənin əsasları^[4] aşağıdakılardır:

1 - Allah rəsulu ﷺ-in sahabilərinin (yoluna) bağlılıq və onları təqib etməkdir;^[5]

[4] – “Sünnə” termini sələflərin anlayışında, bidətin əksi deməkdir. Sünnə, ilk müsəlmanların tabe olduqları əqidə və mənhəcdir. Mənhəc – metod, yol anlamına gəlməkdədir. Mənhəc yəni sünnə əhlinin, məxluqatın yaradılışı məqsədini həyata

¹⁰ “Siyar aləm”, 11/198. Bu günümüzün muhaddislərinə* də aiddir. Şeyx Valid ibn Sayf ən-Nəsr demişdir: “Əgər sən əl-Albani, İbn Usaymin və İbn Baz kimi alimləri sevən bir kimsəyə rast gəlsən, bil ki o sünnə əhlindəndir”. (Bax “Səbil əl-cənnə bi şarh Usul as-sunna”, səh. 9).

*Muhaddis – hədis alimləridir. Onlar hədisləri tədqiq edib, onlara müvafiq olaraq yaşayırlar.

¹¹ Bidət əhli – dinə yenilik əlavə edənlərə və bu əlavələri təqib edənlərə deyilir.

keçirmək üçün, tutduqu yol və metoddur. Bu məqsəd də yalnız tək olan Allaha ibadət etməkdir. Bu haqda Uca Allah buyurmuşdur:

لِكُلِّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا

“Sizin hər biriniz üçün bir şəriət və bir yol (mənhəc) təyin etdik”.¹²

Qatada, Allah ona rəhmət etsin, bu ayə haqqında demişdir: *“Bütün peyğəmbərlərin dinləri birdir, şəriətləri isə müxtəlifdir!”*.¹³

Əl-Hafiz ibnu Rəcəb, Allah ona rəhmət etsin, demişdir: *“Sünnə peyğəmbər ﷺ-in və onun sahibilərinin yoludur. Bu yol, xəstəlik, şübhə və nəfsdən azad olmuş bir yoldur. Sonradan, sünnə sözü şübhələrdən azad olunmuş, Allaha, Onun mələklərinə, peyğəmbərlərinə, kitablarına, axirət gününə, qəza və qədərinə iman, həmçinin sahibilərin fəzilətləri və s. bunlar kimi əqidə məsələlərinə aid edilmişdir. Bu haqda yazılan kitablarda “Sünnə” adını vermişlər. Bu elmə “sünnə” adının verilməsi, bu elmin vacib olmasından irəli gəlir. Bu kitablarda yazılanlara müxalif olan kimsə, özünü məhv olmağa məhkum etmişdir”*.¹⁴

Bu səbəbdən ümmətin sələfləri əqidə və mənhəc məsələləri ilə bağlı hər bir şeyi sünnə adlandırırtdılar. Onlardan bir çoxları əqidə və mənhəc haqqında kitablar yazarkən, bu kitabları “Sünnə” adlandırırtdılar. Məsələn Abu Asimin “Sünnə” kitabı, Abdullah bnu Əhmədin “Sünnə” kitabı, Mərvazinin “Sünnə” kitabı, ibnu Şahinin “Sünnə” kitabı, əl-Hallalın “Sünnə” kitabı və s.

Zamanımızda müsəlmanlar arasında baş vermiş parçalanma, onların məs sələflərin əqidə və mənhəclərindən bəhs edən bu kitabları tərək etmələri ucbatındandır.

[5] – Buna dəlil Uca Allahın kəlamıdır:

وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَىٰ وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّىٰ وَنُصَلِّهِ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا

¹² Əl-Maidə, 48.

¹³ At-Tabari, 9544.

¹⁴ “Risalətu kaşfu əl-qurbat”, 1/320.

“Hər kəs özünə doğru yol aşkar olandan sonra Peyğəmbərdən üz döndərib möminlərdən qeyrisinin yoluna uyarsa, onun istədiyi (özünün yönəldiyi) yola yönəldər və Cəhənnəmə varid edərək. Ora necə də pis yerdir”.¹⁵

Uca Allah həmçinin buyurur:

وَالسَّابِقُونَ الْأَوْلَىٰ أُولَٰئِكَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ
بِإِحْسَانٍ رَّضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي
تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

“(İslamı) ilk əvvəl qəbul edib (bu işdə başqalarından) irəli düşən mühacirlərə və ənsara, həmçinin yaxşı işlər görməkdə onların ardınca gedən kimsələrə gəldikdə, Allah onlardan, onlar da Allahdan razıdırlar. (Allah) onlar üçün əbədi qalacaqları, (ağacları) altından çaylar axan cənnətlər hazırlamışdır. Bu, böyük qurtuluşdur (uğurdur)!”¹⁶

Uca Allah həmçinin buyurur:

“فَإِنْ آمَنُوا بِمِثْلِ مَا آمَنْتُمْ بِهِ فَقَدْ اهْتَدَوْا

“(Ey möminlər!) Əgər onlar da siz inandığınız kimi (Allaha) inanırlarsa, şübhəsiz ki, doğru yolu taparlar”.¹⁷

Peyğəmbər ﷺ-in sünnəsinə gəldikdə isə, *Abu Nasib əl-İrbad bin Sariyə* رضي الله عنه-dan rəvayət olunur ki, *Rəsulullah- ﷺ bizimlə elə bir tərzdə danışdı ki, qəlblərimiz titrədi, gözlərimiz yaşla doldu. Biz dedik: « Ey Allahın Rəsulu, bu vidalaşan bir kişinin öyüdüünə oxşayır, bizə vəsiyyəət et». Rəsulullah- səllallahu aleyhi və səlləm- buyurdu: «Mən sizə uca və böyük olan Allahdan haqq*

¹⁵ Ən-Nisa, 115.

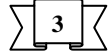
¹⁶ At-Tauba, 100.

¹⁷ Əl-Bəqərə, 137.

təqvəsi ilə qorxmağınızı, başınıza Həbəşi bir kölə əmir olaraq təyin edilərsə, onu dinləyib itaət etməyinizi tövsiyə edirəm. Şübhəsiz ki, aranızdan (uzun bir ömür) yaşayacaq olanlar bir çox ayrılıqlar görəcəklər. Mən sizə mənim sünnətimə və hidayətdə olan Rəşidi xəlifələrin sünnəsinə sarılmağını tövsiyə edirəm. Ona möhkəm sarılın, arxa dişlərinizlə ondan yapışın. Sonradan uydurulan işlərdən uzaq durun. Çünki sonradan uydurulan hər bir şey bir bidət, hər bir bidət isə zəlalətdir».¹⁸

Peyğəmbər ﷺ nəcat tapan firqə /firqatu an-naciyə/ haqqında demişdir: “...onlar mənim və mənim sahəbələrimin yoluna tabe olanlardır”.¹⁹

 - və bidətlərin tərək olunması, çünki hər bir bidət zəlalətdir, ^[6]

 - həmcinin mübahisələrin tərək olunması və öz nəfsi istəklərinə uyan kimsələr ilə münasibətlərin tərək olunması. ^{[7] [8]}

Tanınmış təbiin²⁰ Muhammad bnu Sirin, Allah ona rəhmət etsin, demişdir: “Əgər insan sahəbələrin tutduqu yola tabe olarsa, deməli o düz yoldadır”.²¹

^[6] - Uca Allah Öz Kitabında demişdir:

اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ إِلَيْكُم مِّن رَّبِّكُمْ

“Rəbbinizdən sizə nazil edilənə (Qurana) tabe olun”.²²

Peyğəmbər ﷺ demişdir: “...*hər bir bidət zəlalətdir*”.²³

¹⁸ Abu Davud, 4607; at-Tirmizi, 2678. Hədis səhihdir.

¹⁹ “Səhih əl-cəmi as-sağir”, 5343. Hədis səhihdir.

²⁰ Təbiin – sahəbələrdən birini görmüş və müsəlman olaraq ölmüş kimsədir.

²¹ Əl-Lələkai “Şarh as-sunna”, 109-110.

²² Əl-Əraf, 3.

Həmçinin möminlərin anası Umm Abdullah Ayşə ؓ-dən rəvayət olunan səhih hədislərdən birində peyğəmbər ﷺ demişdir: **“Əgər bir kimsə bizim bu işimizə (dinimizə) ona aid olmayan bir yenilik gətirərsə, bu ondan qəbul olunmaz”**.²⁴

[7] – Nəfsi istəklərə uyan /sahib əl-hava/ - bidətçi /mubtadi/ deməkdir.

[8] – Bu haqda Uca Allah demişdir:

وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ إِنَّكُمْ إِذَا مَثَلْتُمْ إِنَّ اللَّهَ جَامِعُ الْمُنَافِقِينَ وَالْكَافِرِينَ فِي جَهَنَّمَ جَمِيعًا

“Allah Kitabda (Quranda) sizə nazil etmişdir (bildirmişdir) ki, Allahın ayələrini inkar edildiyini və onlara istehza olunduğunu eşitdiyiniz zaman müşriklər başqa bir söhbətə girişməyə qədər onlarla bir yerdə əyləşməyin! Çünki o vaxt siz də onların tayı olarsınız. Həqiqətən, Allah münafıqların və kafirlərin hamısını Cəhənnəmdə bir yerdə toplayacaqdır!”²⁵

Sünnədəki dəlillərə gəldikdə isə, rəvayət olunur ki bir gün Ənəs bnu Malik ؓ-nun yanına bir insan gələrək dedi: **“Ya Abu Həmzə! Mən (Qiyamət günüdə ediləcək) şafaətə və qəbr əzabına inanmayan insanlara rast gəldim”**. Bunu eşidən Ənəs dedi: **“Onlar yalançıdırlar, onlarla oturma”**.²⁶

Fudeyl bnu İyad, Allah ona rəhmət etsin, demişdir: **“Dinə yenilik gətirən ilə oturma. Həqiqətən mən, sənin üzərinə lənətin düşməsindən qorxuram”**.²⁷

²³ Abu Davud, 4607; at-Tirmizi, 2678. Hədis səhihdir.

²⁴ Əl-Buxari, 2697.

²⁵ Ən-Nisa, 140.

²⁶ İbn Batta “əl-İbana”, 2/236.

²⁷ əl-Barbahari “Şarh as-sunna”.

4 -Dini mübahisələrin və höcətləşmələrin
tərk olunması. [9]

5 - Bizim anlayışımızda, peyğəmbər ﷺ-dən
rəvayət olunan hər bir şey - sünnədir. [10]

6 -Sünnə Quranı izah edir və Quranın
açıqlamasıdır. [11]

[9] – Uca Allah bu haqda demişdir:

مُنِيبِينَ إِلَيْهِ وَانْقَوْهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ مِنَ
الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيْعًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ

“Ya Rəsulum! Sən və ümmətin tövbə edərək Ona tərəf
dönün. Ondan qorxun, namaz qılın və müşriklərdən
olmayın! O kəslərdən ki, öz dinini parçalayıb firqə-firqə
oldular (bəzisi bütlərə, bəzisi günəşə və aya, bəzisi
ulduzlara səcdə etməyə başladılar). Hər bir firqə öz dininə
(öz dininin haqq olduğuna) sevinər”.²⁸

Uca Allah həmçinin buyurur:

مَا يُجَادِلُ فِي آيَاتِ اللَّهِ إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا

“Allahın ayələri barəsində ancaq kafirlər mübahisə
edər”.²⁹

Peyğəmbər ﷺ demişdir: “Allah dərğahında ən mənfur (Allahın
nifrət etdiyi) insan – barışmaz mübahisəçidir”.³⁰

²⁸ Ar-Rum, 31-32.

²⁹ Əl-Ğafir, 4.

Muaviya bnu Qurra, Allah ona rəhmət etsin, demişdir: “*Dini mübahisələr əməlləri puç edir*”.³¹

[10] – Uca Allah bu haqda demişdir:

وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ إِن هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ

“O, kefi istəyəni (havadan) danışmır. Bu, ancaq (Allah dərgahından) nazil olan bir vəhydir”.³²

Saad bnu Muaz ؓ demişdir: “*Peyğəmbər ﷺ-dən eşitdiyim hər bir hədisin Allahdan nazil olan bir haqq olduğunu bilirdim*”.³³

[11] – Uca Allah bu haqda demişdir:

وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ

“Sənə də Qurani nazil etdik ki, insanlara onlara göndəriləni (hökmləri, halal-haramı) izah edəsən və bəlkə, onlar da düşünüb dərk edələr!”³⁴

İmam əl-Auzai, Allah ona rəhmət etsin, təbiinlərdən olan Məkhuldan, Allah ona rəhmət etsin, rəvayət edir ki: “*Quranın Sünnəyə ehtiyacı, Sünnənin Qurana olan ehtiyacından çoxdur*”.³⁵

Abu Əyyub as-Səhtiyani, Allah ona rəhmət etsin, demişdir: “*Əgər sən bir insana sünnə ilə müraciət etsən və ondan “Bunu tərk et, gəl Qurandan danışaq” sözlərini eşitsən, bil ki o yolunu azmış bir kimsədir*”.³⁶

﴿ 7 ﴾ - Sünnədə qiyas (muqayisə) yoxdur, [12]

﴿ 8 ﴾ - və onun üçün misallar gətirilmir, [13]

³⁰ Əl-Buxari, 4523.

³¹ Əl-Acurri “əş-Şaria”, 21.

³² Ən-Nəcm, 3-4.

³³ “Cami bayan əl-ilm”, 1707.

³⁴ Ən-Nəhl, 44.

³⁵ “Cami bayan əl-ilm”, 2352.

³⁶ “Əl-Həcc”, 2/294.

9 - və onu nə ağıl nə də hisslər vasitəsi ilə dərk etmək mümkün deyil; ^[14] yalnız təqib və nəfsi istəklərin tərk olunması gərəkdir. Həmçinin sünnədə^[15] vacib olan şeylər var; və onların cüzi bir hissəsini belə tərk edən, onu qəbul etməyib ona iman gətirməyən kimsə, sünnə əhlindən sayılmaz. Bu da:

[12] – “Qiyas” termini “müqayisə”, “analogiya” anlamına gəlməkdədir. Beləliklə, əqidə məsələlərində qiyas üçün yer yoxdur, yəni bu məsələləri ağıla tabe edərək müqayisə etmək olmaz. Həmçinin fiqhi məsələlərdə, bir məsələyə dair Quran və Sünnədə açıq-aydın bir mətn mövcud olduqda, qiyasa yol vermək caiz deyil. Bu məsələyə aid olan bir qaydada, belə deyilir: “(Quran və Sünnə) mətni mövcud olduqda, qiyas edilməz”.

[13] – Abu Muaviyədən, Allah ona rəhmət etsin, rəvayət olunur ki, bir dəfə o xəlifə Harun ar-Rəşidin məclisində Abu Hureyra رضي الله عنه -dən peyğəmbər صلى الله عليه وسلم-in bir hədisini rəvayət edirdi. O hədisdə Adəm عليه السلام -ilə Musa عليه السلام-in mübahisəsi haqda bəhs edilirdi. Həmin məclisdə iştirak edən, bidət əhlindən olan İsa bnu Cəfər dedi: “Bu ola bilməz! Axı Musa və Adəm arasında uzun bir müddət keçib” Bunu eşidən Harun ayağa qalxıb onun üstünə qışqıraraq dedi: “O sənə peyğəmbər صلى الله عليه وسلم -dən hədis rəvayət edir, sən isə “ola bilməz” deyirsən?!”

[14] – Əli bnu Abu Talib رضي الله عنه demişdir: “Əgər din ağıl vasitəsi ilə dərk edilsəydi, onda (dəstamaz aldıqda) ayaqqabuların (xuffun) üstünə deyil, altına məsh çəkmək məntiqə daha uyğun olardı.

*Lakin mən peyğəmbər ﷺ-in ayaqqabılarının (xuffun) üstünə məsh çəkdiyini gördüm”.*³⁷

[15] – Burada “sünnə” deyildikdə, əqidə (dini etiqad) və mənəhəc (yol, metod) nəzərdə tutulur.³⁸

﴿10﴾ - Xeyr və şərrin qəza və qədər ilə meydana gəlməsinə iman və bu haqda rəvayət olunan hədislərə iman gətirmək; qədərə “Necə? Nə üçün?” və ya “Nə cür?” suallarını verməyərək iman gətirmək. Yalnız tam tabeçilik olmalı və qədərə aid hər bir şeyə iman gətirilməlidir.^[16]

﴿11﴾ - Əgər bir kimsə hər hansı bir hədisin izahını bilmirsə və onun ağılı həmin hədisi dərk edə bilmirsə, o bununlada kifayətlənməlidir. O (həmin hədisə) iman gətirib, onu qəbul etməlidir. Bu da damladan xəlv edilmə haqqında “Sadikul-Masduk” (“sadiq və etibarlı”; Abdullah bnu Məsudun ﷺ rəvayəti) hədisinə bənzərdir. Bu hədis yekdilliklə səhih (qəbul olunmuşdur). Həmçinin qədər haqqında da buna bənzər hədislər. Həmçinin bu, Allahın (Qiyamət günü)

³⁷ “əl-İrva”, 103. Hədis səhihdir.

³⁸ Bax 4-cü bəndin izahına.

görünməsi hədislərində (aidir), hətta (onlar) qeyri adi və qavrayış üçün yad olsalar belə.

Həqiqətən bu hədislərə iman gətirilməli və onlardan bir hərf belə inkar edilməməlidir. Bu etibarlı rəvayətçilər tərəfindən rəvayət olunan digər hədislərdə aidir.^[17]

[16] – Qədərə iman, imanın altıncı ərkanıdır (Cəbrayil عليه السلام -in hədisində rəvayət olunduğu kimi) və onsuz insanın imanı səhih olmaz. Qədərin dörd dərəcəsinə iman vacibdir:

1. **Elm** /əl-ilm/ – yəni Allahın hər şeyi Öz elmi ilə əhatə etməsinə iman gətirmək (yəni Allah mövcud olanı, olub keçəni, gələcəkdə nə olacağını, olmayan bir şeyin əgər o olsaydı necə olacağını bilir). Buna dəlil Uca Allahın kəlamıdır:

وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

“Allah hər şeyi biləndir!”³⁹

2. **Kitab** /əl-kitaba/ – Allahın Löhvi-Məhfuzda hər şeyi yazmasına iman gətirmək. Uca Allah buyurmuşdur:

أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّ ذَلِكَ فِي كِتَابٍ
إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ

“(Ya Rəsulum!) Məgər bilmirsənmi ki, Allah göydə və yerdə nə varsa (hamısını) bilir? Həqiqətən, bu, (lövhi-məhfuz deyilən) bir kitabdadır. Şübhəsiz ki, bu (bütün bunları bilmək) Allah üçün asandır!”⁴⁰

³⁹ At-Tağabun, 11.

⁴⁰ Əl-Həcc, 70.

3. **İstək** /əl-maşıə/ - yəni Allahın istədiyi baş verir, istəmədiyi isə baş verməz. Uca Alah buyurmuşdur:

وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا

“(Ey insanlar! Onu da bilin ki) Allah istəməsə, siz (bunu) istəyə bilməzsiniz. (Ancaq Allah istəsə, istəyə bilərsiniz).

Həqiqətən, Allah (hər şeyi) biləndir, hikmət sahibidir!”⁴¹

4. **Yaratma** /əl-xəlq/ - yəni hər bir şeyin Allah tərəfindən yaradılmasına iman gətirmək. Uca Alah buyurmuşdur:

اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ

“Allah hər şeyin xaliqidir”.⁴²

[17] – İmam Əhməd, Allah ona rəhmət etsin, hər bir hədis adını daşıyan rəvayətə dərhal iman edilməməsinə işarə edir. Hər hansı bir hədisin səhih hesab edilməsi üçün, onun bir neçə şərtlərə uyğun olması zəruridir:

1. Ravilər zəncirinin aramsızlığı /ittisal al-sanad/;
2. Ravilərin adil olması /‘adalə/;
3. Ravilərin hişzlərinin mükəməlliyi /dabt/;
4. Ziddiyatların olmaması /‘adam aş-şuzuz/;
5. Xəstəliklərin olmaması /‘adam əl-‘illə/.

﴿12﴾ -Heç kim mübahisə və höcətləşmə aparmamalı və mübahisə etməyi öyrənməməlidir. Həqiqətən qədər ^[18], Allahın görünməsi ^[19], Quran və sünnənin başqa məsələləri^[20] haqqında boşboğazlıq etmək pislənir və haramdır. Bununla məşğul olan kimsənin söylədikləri sünnəyə uyğun olsa belə, apardıqı mübahisəni tərək

⁴¹ Əl-İnsan, 30.

⁴² Əz-Zümər, 62.

etməyə nə qədər, sələflərdən rəvayət olunanlara tabe olub iman gətirməyə nə qədər, o sünne əhlindən sayılmaz. ^[21]

[18] – Qədər haqqında boşboğazlığın haramlığını təsdiq edən mətnlərdən biri peyğəmbər ﷺ-in: *“Qədər haqqında bəhs etdikdə, özünü saxlayın”* sözləridir. ⁴³

[19] - /Ru'yatu-Llahi/ - Qiyamət günü məxluqların Allahı görmələri. ⁴⁴

[20] – Burada sünne deyildikdə etiqaad, tövhid və mənhəclə əlaqədar hər bir şey nəzərdə tutulur. ⁴⁵

[21] - Yəni bir rəyin Quran və Sünneyə müvafiq olması, yalnız şəriətin müəyyən etdiyi yol ilə həyata keçirilməlidir. Bu yol barəsində isə, “əhli sünne” qaydalarından biri bəhs edir: *“Əvvəl dəlilini gətir, sonra isə onun üzərində öz etiqaadını qur. Lakin etiqaad qurduqdan sonra, qurduquna dair dəlil axtarma”*. əl-Vaqi demişdir: *“Öz rəyini təsdiqləmək üçün hədis axtaran kimsə - bidət əhlindəndir”*. ⁴⁶

13 - Quran Allahın kəlamıdır, məxluq deyil. Quranın məxluq olmadığını deməkdən çəkinmə. Həqiqətən Allahın kəlamı Onun Özündən ayrı qalan bir şey deyil. Şübhəsiz Onun kəlamında heç bir şey məxluq deyil. Bu məsələdə dinə yenilik gətirən kimsələr ilə mübahisələrə qapanmaqdan çəkin ^[22], həmçinin tələffüz /ləfz/ ^[23] haqqında və ona bənzər şeylər haqqında

⁴³ “Silsilə əhədis əs-səhih”, 34. Hədis səhihdir.

⁴⁴ Bax 25-ci bəndin izahına.

⁴⁵ Bax 4-cü bəndin izahına.

⁴⁶ “Zamm əl-kəlam”, 337.

danışanlardanda çəkin. Həmçinin “Quranın məxluq olduğunu və ya olmadığını bilmirəm, lakin o həqiqətən Allahın kəlamıdır” deyənlərdəndə çəkin. Bu sözləri söyləyən insan, “Quran məxluqdur” deyən insan kimi bidət əhlindəndir. Lakin, həqiqətən Quran Allahın kəlamıdır, məxluq deyil. [24]

[22] – Peyğəmbər ﷺ buyurmuşdur: “*Quran haqqında mübahisələr - küfrdür*”.⁴⁷

[23] – Burada Quranın tələffüz olunmasının /ləfzinin/ məxluq olduğuna etiqad edən cərəyanlar nəzərdə tutulur.⁴⁸ Yəni onlar öz etiqadlarını birbaşa bəyan etmirlər, lakin “ləfz” sözü ərəb dilində həm qarının səsinə həm də Quranın özünə aid edilə bilər.

[24] – Buna dəlil Uca Allahın kəlamıdır:

وَأَتُوا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ
وَإِنْ أَحَدٌ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ

“Əgər (basqına uğrayan) müşriklərdən biri səndən aman istəsə, ona aman ver ki, Allah kəlamını (Quranı) dinləsin”.⁴⁹

Uca Allah həmçinin buyurur:

أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ

“**Bilin ki, yaratmaq da, əmr etmək də Ona məxsusdur**”.⁵⁰

Sufyan ibn Uyayna, Allah ona rəhmət etsin, bu ayənin təfsirində demişdir: “*Yaratılış – Allahın məxluqatıdır, əmr isə -*

⁴⁷ “Sahih əl-cəmi as-sağir”, 6687. Hədis səhihdir.

⁴⁸ Əl-Acurri “aş-Şaria”, 89.

⁴⁹ At-Tauba, 6.

⁵⁰ Əl-Əraf, 54.

Qurandır".⁵¹ (Yəni bu ayədən aydın olur ki, əmr, yəni Quran, məxluq deyildir).

Həmçinin Quranın məxluq olmadığına dair ən güclü dəlillərdən biri də peyğəmbər ﷺ-in: *"Allahın məxluqatının şərrindən Onun kamil kəlamlarına sığınırım"* sözləridir.⁵² Bu hədis, Allahın kəlamının Onun ayrılmaz sifəti (atributu) olduğuna dair açıq-aydın dəlillərdəndir. Bu sifət də öz növbəsində məxluq sayıla bilməz, çünki məxluqata, yalnız Allah tərəfindən verilə biləcək şeylərdə pənah aparmaq və ondan kömək diləmək, Allahın dinində haram sayılan şeylərdəndir. Sünnə əhlinin etiqadında məs budur.

14 - Həmçinin Allahın Qiyamət günü görünməsinə iman gətirmək. Bu da peğəmbər ﷺ -dən səhih hədislərdə rəvayət olunmuşdur. [25] Həmçinin peyğəmbər ﷺ-in öz Rəbbini [26] gorməsinə iman gətirmək. Allahın rəsulu ﷺ-dən səhih olaraq rəvayət olunmuş hər bir şeyə iman etmək. Bu haqda rəvayəti Qatada İkrimadan o da ibn Abbasdan rəvayət ediblər. Həmçinin bu rəvayəti əl-Hakam bnu Aban, İkrimadan o da İbn Abbasdan və Əli bnu Zeyd, Yusuf bnu Mixrandan o da İbn Abbasdan rəvayət etmişlər. Biz bu hədisi onun peyğəmbər ﷺ-dən rəvayət olunduğu kimi, açıq-aydın məzmunu əsasında anlayırıq və bu haqda boşboğazlıq etmək bidətdir. Biz bu rəvayətin zahiri mənasına iman

⁵¹ Əl-Acurri "aş-Şaria", 184.

⁵² Muslim, 2080. Hədis səhihdir.

gətiririk və bu haqda heç kimlə mübahisəyə qapanmırıq.

﴿15﴾ - Həmçinin *“Qiyamət günü qul çəkiləcək və çəkisi ağcaqanad qanadından yüngül gələcək”* hədisində rəvayət olunan Qiyamət gününün^[27] mizanına (tərəzi) iman gətirmək. Həmçinin səhih hədislərdə rəvayət olunduğu kimi, qulların əməlləridə çəkiləcək. Bu məsələlərə iman gətirmək və onları qəbul etmək, həmçinin onları inkar edənlərdən üz çevirmək və bu məsələlər haqda mübahisələri tərək etmək vacibdir.

[25] – Uca Allah buyurur:

لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ

“Yaxşı işlər görənləri Cənnət və daha artıq mükafat gözləyir”.⁵³

Peyğəmbər ﷺ bu ayədə keçən *“daha artıq”* /az-ziyada/ kəlməsini, möminlərin Qiyamət günü Rəbblərini görməsi kimi təfsir etmişdir.

Uca Allah həmçinin buyurur:

إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ وَّجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاصِرَةٌ

*“O gün neçə-neçə üzlər sevinib güləcək, öz Rəbbinə baxacaqdır!”*⁵⁴

[26] – Yəni o Allahu gözləri ilə deyil, qəlbi ilə görmüşdür.⁵⁵

⁵³ Yunus, 26.

⁵⁴ Əl-Qiyama, 22-23.

⁵⁵ İbn Teymiyyə *“Məcmu fataua”*, 6/509.

[27] – Uca Allah buyurur:

وَتَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَإِنْ كَانَ
مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا وَكَفَى بِنَا حَاسِبِينَ

“Biz qiyamət günü üçün ədalət tərəzisi qurarıq. Heç kəsə əsla haqsızlıq edilməz. Bir xardal dənəsi ağırlığında olsa belə onu (hər hansı bir əməli tərəziyə) gətirərik. Haqq-hesab çəkməyə Biz kifayətik”.⁵⁶

﴿16﴾ - Həmçinin Allah Subhana və Təalənin Qiyamət günü qulları ilə, arada tərcüməçi olmadan, danışmasına iman gətirmək.^[28] Buna iman edib və qəbul etmək vacibdir.

﴿17﴾ - Həmçinin hovuzda iman.^[29] Qiyamət günü Allah rəsulu ﷺ -in hovuzu olmasına və onun ümmətinin həmin hovuzdan su içməsinə iman gətirmək. O hovuzun eni uzununa bərabər olaraq, bir ay yol məsafəsindədir. Bir çox səhih hədislərdə rəvayət olunduğu kimi, onun üzərindəki (su içmək üçün) qədəhlərin sayı göydəki ulduzların sayına bərabərdir.

﴿18﴾ - Həmçinin qəbr əzabına^[30] və bu ümmətin öz qəbrlərində imtahan olunmasına və iman, İslam, Rəbbləri və peyğəmbərləri haqqında sorğu-sual olunmasına iman gətirmək.

⁵⁶ Əl-Ənbiya, 47.

[28] – Səhih hədisdə rəvayət olunduğu kimi.⁵⁷

[29] – Bu haqda Uca Allah buyurur:

إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ

“(Ya Peyğəmbər!) Həqiqətən, Biz sənə Kövsər bəxş etdik!”⁵⁸

Peyğəmbər ﷺ buyurmuşdur: *“Mənim hovuzumun uzunluğu bir aylıq yol məsafəsidir, onun küncləri eynidir, onun suyu süddən daha ağdır, qoxusu miskdən (ətirdən) daha xoşdur, su içmək üçün qədəhləri isə göydəki ulduzlardan daha çoxdur. O hovuzdan içən bir daha susamaz”*.⁵⁹

[30] – Uca Allah buyurur:

يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ
الدُّنْيَا وَفِي الآخِرَةِ وَيُضِلُّ اللَّهُ الظَّالِمِينَ وَيَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ

“Allah iman gətirənləri dünyada da, axirətdə də möhkəm bir sözlə (kəlmeyi-şəhadətlə) sabitqədəm edər. Allah zalımları (haqq yoldan) sapdırar. Allah istədiyini edər!”⁶⁰

Bara ibn Azıb ؓ bu ayə haqqında demişdir: *“Bu ayə qəbr əzabı haqqında nazil olmuşdur”*.⁶¹

Abu Hureyra ؓ peyğəmbər ﷺ -dən rəvayət edir ki: “Uca Allahın:

وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا

“Hər kəs Mənim öyüd-nəsihətimdən (Qurandan) üz döndərsə, güzəranı daralar...”⁶² *kəlamında qəbr əzabı nəzərdə tutulur*”.⁶³

⁵⁷ Əl-Buxari, 6539; Muslim, 1016. Hədis səhihdir.

⁵⁸ Əl-Kövsər, 1.

⁵⁹ Əl-Buxari, 6579.

⁶⁰ İbrahim, 27.

⁶¹ “Tuhfatul əşraf”, 1762.

⁶² TaHa, 124.

⁶³ Əl-Hakim, 1/381; İbn Hibban “əl-İxsan”, 3119. Hədis səhihdir.

Peyğəmbər ﷺ buyurmuşdur: “*Allaha qəbr əzabından sığının. Həqiqətən qəbr əzabı haqdır*”.⁶⁴

Onun (*qəbr sahibinin*) yanına Munkar və Nakir^[31] gələcəklər və onların gəlişi Allah Subhanə və Təalənin istədiyi kimi olacaq. Buna iman etmək və bunu qəbul etmək vacibdir.^[32]

﴿19﴾ - Həmçinin peyğəmbər ﷺ-in şəfaətinə və insanların (müsəlman əhlinin) yanıb külə döndükdən sonra oddan çıxmalarına iman gətirmək. Bundan sonra onları Cənnət qapısının yanında axan çaya atılmalarını əmr edəcəklər və bu, səhih hədislərdə rəvayət olunduğu kimi^[33] və Allahın stədiyi kimi olacaq. Həqiqətən bunlara iman edilməli və bunlar qəbul olunmalıdır.

﴿20﴾ - Həmçinin Məsih əd-Dəccalın zühuruna və onun gözləri arasında “kafir” sözünün olmasına iman gətirmək, bu haqda rəvayət olunan və bizlərə məlum olan hədislərə^[34] və bu (*hadisələrin gələcəkdə*) baş verməsinə iman gətirmək.

﴿21﴾ - Həmçinin İsa ibnu Məryəm ﷺ-in nazil olaraq Lüdd şəhərinin girəcəyində onu (əl-Məsih əd-Dəccalı) öldürməsinə iman gətirmək.^[35]

⁶⁴ “Silsilə əl-hədis as-sahiha”, 1444. Hədis səhihdir.

[31] – Munkar və Nakir mələklərin adlarıdır.

[32] – Bu Bara ibn Azib رضي الله عنه-dən rəvayət olunmuş səhih hədisdə qeyd olunmuşdur. Hədisi Əhməd, 295; Abu Davud, 4753 rəvayət etmişlər.

[33] – Bu hədisi Abu Səid əl-Xudri رضي الله عنه-dən imam əl-Buxari 6560 və Muslim 184 rəvayət etmişlər. Hədis səhihdir.

[34] – Əl-Buxari, 7408; Muslim, 2933; Ənəs رضي الله عنه -nun rəvayəti. Hədis səhihdir.

[35] – Muslim, 2937. Hədis səhihdir.

﴿ 22 ﴾ - İman söz və əməldən ibarətdir o artır və azalır.^[36] Hədisdə rəvayət olunurki: *“Ən gözəl əxlaqa malik olan möminlər, daha kamil iman sahibləridir”*.^[37]

﴿ 23 ﴾ - *“Namazı tərkindən küfrə düşmüşdür”*^[38] və namazın tərkindən başqa küfür əməl yoxdur. Onu tərkindən kafirdir,^[39]

[36] – Buna dəlil Uca Allahın kəlamıdır:

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ السَّكِينَةَ فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ لِيَزْدَادُوا إِيمَانًا

“Möminlərin imanını üstünə iman artırmaq üçün onların ürəklərinə (Öz dərgahından) arxayınlıq göndərən Odur”.⁶⁵

Uca Allah həmçinin buyurur:

وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ

⁶⁵ Əl-Fəth, 4.

وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا

“Möminlər (müttəfiqlərin) ordu hissələrini gördükdə dedilər: “Bu, Allahın və Peyğəmbərinin bizə olan (zəfər) vədidir. Allah və Peyğəmbəri düz buyurmuşlar!” Bu (vəziyyət) onların yalnız (Allaha) imanını və itaətini artırdı”.⁶⁶

Uca Allah həmçinin buyurur:

الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ

“O kəslər ki, xalq onlara: “Camaat (Əbu Süfyan və tərəfdarları) sizə qarşı (qüvvə) toplamışdır, onlardan qorxun!” - dedikdə, (bu söz) onların imanını daha da artırdı və onlar: “Allah bizə bəs edər. O nə gözəl vəkildir!” – deyə cavab verdilər”.⁶⁷

Həmçinin peyğəmbər ﷺ buyurmuşdur: “*İmanın altmışdan artıq şöbəsi var. Həyada imanın şöbələrindən biridir*”.⁶⁸

[37] – Əhməd; “Silsilə əl-hədis əs-səhih”, 284. Hədis səhihdir.

[38] – Əhməd; Abu Davud; “Səhih ət-tərgib”, 564. Hədis səhihdir.

[39] – “Əhli sünne” alimləri arasında namazın tərki olunmasının küfr olduğunda ixtilaf yoxdur. Lakin ixtilaf bu küfrün böyük (İslamdan çıxaran) və ya kiçik (İslamdan çıxarmayan) küfr olduğunda ixtilaf var. Bu da təbəllik və ya səhlənkarlıq ucbatından namazı tərki etmiş kimsəyə aiddir.

Namazın vacib olduğunu inkar edib onu tərki edən kimsəyə gəldikdə isə, bu insanın əməlinin böyük küfr olduğunda alimlər arasında ixtilaf yoxdur.

⁶⁶ Əl-Əhzab, 22.

⁶⁷ Ali İmran, 173.

⁶⁸ Əl-Buxari, 9. Abu Xureyrənin rəvayəti.

İbn əl-Qeyyim, Allah ona rəhmət etsin, demişdir: “*Namazın tərkin olunmasının böyük günah olduğunda müsəlmanlar arasında ixtilaf yoxdur və bu günahın qətdən, oğurluqdan, zinadan, (spirtli) içki içməkdən daha ağır günah olduğunda da (ixtilaf yoxdur). Namazı tərkin edən kimsə özünü bu dünyada və axirətdə Allahın əzabına və qəzəbinə həmçinin zəlliliyə düçar edir*”.⁶⁹

Qeyd. Namazı təbəllik və səhlənkərlilik ucubətində tərkin edən kimsəni kafir görənlərin alimlərin rəylərinə görə, belə insanların hamısı İslamdan çıxmış kafir deyil.

Şeyx Muhəmməd İbn Salih əl-Usaymin, Allah ona rəhmət etsin, böyük küfr edən müsəlmanlar haqqında demişdir: “*Şirk, küfr və ya lənət altına düşən əməlin edən kimsə haqqında mütləq olaraq hökm /itləq əl-hukm/ çıxarmaq qadağandır, çünki bu cür hökmlərin öz şərtləri /şurut/ və qadağaları /mavani/ vardır.*

Bu səbəbdən biz, sələmçilik vasitəsi ilə özünü dolandıran kimsə haqqında onun lənətlənmiş olduğunu demirik, çünki ola bilsin ki, lənətin onun üzərinə düşməsinə mane olan amillər vardır. Məsələn cahillik və ya şübhə və s. Bu qayda həmçinin şirkə də aiddir. Biz şirk edən konkret fərdə dair müşrik sözünü işlətmirik. Çünki onun yanında yaşayan alimlərin səhlənkərlilik ucubətindən o insana dəlil çatmaya bilər...”⁷⁰

Şeyx Useymin sözünə davam edərək deyir: “*Beləliklə, ölüldəndən bir şeylər diləmək şirkdir, lakin bu əməli görənlərin konkret bir fərdi, ona dəlillərin çatdırıldığı məlum olmadığına qədər, müşrik adlandırmaq qadağandır*”.⁷¹

və Allah onun qətlini halal etmişdir. [40]

⁶⁹ “As-salətu və hukmu tarikiyə”, 16.

⁷⁰ Subhan Allah! Şeyx Useymin qeyd edir ki, dəlili insanlara alimlər çatdırmalıdır! Həmçinin alimlərin səhlənkərlilik insanları küfrdə ittiham etməyə bir maneədir. Bəs onda alimlərin mövcud olmadığı MDB ölkələrindən nə demək olar?!

⁷¹ “Əl-Qaul əl-mufid ələ Kitab at-Tauhid”, 51-52.

[40] – Burada, bir insanın ölümü hədələnməsinə baxmayaraq namazdan üz çevirməsi və bu cür insanın öldürülməsinin caiz olması barəsində söhbət gedir. Bu insanın etdiyi əməlin böyük küfr olduğunda ixtilaf ola bilməz. Onu mürtədlikdə ittiham edərək öldürürlər.⁷²

Lakin mürtədlik və başqa günahların cəzasını yalnız müsəlmanların başçısı tətbiq edə bilər və bu hər bir insanın işi deyil. Bu xüsusəndə kafir ölkələrində yaşayan müsəlmanlara aiddir.

İmam İbn Muflih, Allah ona rəhmət etsin, demişdir: *“Hökmdar və ya onu əvəz edən /naib/ kimsədən savayı, başqa kimsələrə cəza /hadd/ tətbiq etmək qadağandır”*.⁷³

İmam İbn Ruşd, Allah ona rəhmət etsin, demişdir: *“Hamunun yekdil rəyinə əsasən, şərab içmək və sairə günahlara görə cəzaların yerinə yetirilməsi, ölkə başçısının işidir”*.⁷⁴

24 - Bu ümmətin, onun peyğəmbəri ﷺ-dən sonra ən xeyrliləri Abu Bəkr əs-Sıddıq رضي الله عنه, sonra Ömər bnu əl-Xattab رضي الله عنه, sonra Osman bnu Affandır رضي الله عنه. Biz peyğəmbər ﷺ-in sahəbələrini etdiklərinə müvafiq olaraq, bu üç nəfərə birinci yerlər ayırır və bu haqda ixtilaf etmirik.

25 - Bu üç nəfərdən sonra – şura iştirakçıları /ashabu aş-şura/, onlarda beşdir; Əli bnu Abu Talib رضي الله عنه, Talhə رضي الله عنه, az-Zubeyr رضي الله عنه, Abdurahman bnu Auf رضي الله عنه, Səad رضي الله عنه. Onların hamısı rəhbərliyə layiq

⁷² Bax: şeyx əl-Albani “Silsilə əl-hədis as-sahih”, 1/177.

⁷³ “Əl-Furu”, 6/53.

⁷⁴ “Bidayatul muctahid”, 2/233.

idilər, hamısıda imamdırlar. Bu haqda biz İbn Ömər رضي الله عنه hədisinə üz tuturuq: “Biz (adları) sadalayırıdığımız və bu da peyğəmbər ﷺ -in və onun sahəbilərinin həyatda olduqları zamanlar idi. Biz Abu Bəkr, sonra Ömər, sonra Osman deyirdik, sonra isə susurduq”.^[41]

27 - Bunlardan sonra ən xeyrli insanlar peyğəmbər ﷺ-in sahəbiləridir, onun göndərilədiyi nəsl. Peyğəmbər ﷺ-lə bir il, və ya bir ay, ya bir gün, hətta bir saat belə birgə olan ya da sadəcə onu görən, onun sahəbilərindən sayılır. Onun dərəcəsidə peyğəmbər ﷺ-lə birgə keçirdiyi vaxtdan, onun İslama daxil olma zamanından, peyğəmbər ﷺ-dən nə qədər eşitdiyindən və neçə müddət onu görməsindən asılıdır.

^[41] – Bax: əl-Albani “Sünnə”, 1195. Hədis səhihdir.

^[42] – Sahəbilər – yaşadıqları zaman peyğəmbər ﷺ-i görüb, ona iman gətirib və müsəlman olaraq ölənlərdir.

Shəbilərdən ən kiçik dərəcədə belə olanı, peyğəmbər ﷺ-i görməyən nəslədən daha xeyrlidir, hətta onlar bütün etdiyi (xeyrli) əməlləri ilə Allaha qovuşsalar belə.^[43]

[43] – Sahabilərin fəzilətləri haqda bir çox Quran ayələri və hədislər rəvayət olunmuşdur. Uca Allah buyurur:

وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ
اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ
لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ
الْعَظِيمُ

“(İslamı) ilk əvvəl qəbul edib (bu işdə başqalarından) irəli düşən mühacirlərə və ənsara, həmçinin yaxşı işlər görməkdə onların ardınca gedən kimsələrə gəldikdə, Allah onlardan, onlar da Allahdan razıdırlar. (Allah) onlar üçün əbədi qalacaqları, (ağacları) altından çaylar axan cənnətlər hazırlamışdır. Bu, böyük qurtuluşdur (uğurdur)!”⁷⁵

Uca Allah həmçinin buyurur:

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ آوَأُ
وَنَصَرُوا أُولَئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ

“İman gətirib (Məkkədən Mədinəyə) köçənlər, Allah yolunda cihad edənlər (mühacirlər) və (Peyğəmbərlə mühacirlərə) sığınacaq verib kömək edənlər (ənsar) – məhz onlar həqiqi möminlərdir. Onları (axirətdə) bağışlanma və tükənməz (gözəl, minnətsiz) ruzi gözləyir!”⁷⁶

Uca Allah həmçinin buyurur:

⁷⁵ At-Tauba, 100.

⁷⁶ Əl-Ənfal, 74.

لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا

“(Ya Peyğəmbər!) And olsun ki, (Hüdeybiyyədə) ağac altında sənə beyət etdikləri zaman Allah möminlərdən razı oldu. (Allah) onların ürəklərində olanı (sənə sadıq qalacaqlarını, əhdə vəfa edəcəklərini) bildi, onlara (öz dərgahından) arxayınlıq (rahatlıq, səbir, səbat, mənəvi qüvvə) göndərdi və onları yaxın gələcəkdə qazanılacaq bir qələbə (Xeybərin fəthi) ilə mükafatlandırdı”.⁷⁷

Sünnəyə gəldikdə isə peyğəmbər ﷺ demişdir: “*Ən xeyrli insanlar mənim zamanımdakı nəslidir, sonra onların ardınca gələnlər, sonra isə onların ardınca gələnlər*”.⁷⁸

Peyğəmbər ﷺ-in sahibisi olaraq onu eşidən və görən, hətta onu öz gözləri ilə birçə saat belə görən və ona iman gətirən kimsə, təbiinlərdən^[44] xeyrlidir, hətta axırıncılar bütün saleh əməlləri etmiş olsalar belə.^[45]

[44] – Təbiinlər – peyğəmbər ﷺ-in sahəbilərindən heç olmasa birini müsəlman olaraq görən və İslam üzrə vəfat edən kimsələrdir.

[45] – Peyğəmbər ﷺ-in sahəbilərinə dil uzatmaq qadağandır. Peyğəmbər ﷺ buyurur: “*Mənim sahəbilərimə dil uzadanların üzərində Allahın, Onun mələklərinin və bütün insanların lənəti vardır*”.⁷⁹

⁷⁷ Əl-Fəth, 18.

⁷⁸ Əl-Buxari, 6429; Muslim 2533 İbn Məsudun sözlərindən. Hədis səhihdir.

⁷⁹ “Sahih əl-cəmi as-sağir”, 6285. Hədis səhihdir.

Abdullah ibn Mubarak, Allah ona rəhmət etsin, demişdir: “*Mən ümid edirəm ki, iki xüsusiyyət sahibi nəcat tapacaq, bu da sidq sahibi və peyğəmbər ﷺ-in sahəbələrini sevən kimsə*”.⁸⁰

İmam Malik, Allah ona rəhmət etsin, demişdir: “*Sələflər öz övladlarına Quran öyrətdikləri kimi, Abu Bəkr ﷺ və Ömərə ﷺ sevgi bəsləməyi də öyrədirdilər*”.⁸¹

﴿28﴾- **Möminlərin əmirlərinə və başçalarına, onların saleh və ya fasiq^[46] olmalarına baxmayaraq təbəçilik və itaət göstərmək. Hakimiyyəti ələ almış, ətrafında insanların toplandığı və ondan razı qaldıqları kimsə, və həmçinin hakimiyyəti qılinc gücünə ələ keçirmiş və beləliklə də hökmdar olmuş kimsə, möminlərin əmiri sayılır.**

[46] – Uca Allah buyurur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ

“Ey iman gətirənlər! Allaha, Peyğəmbərə və özünüzdən olan ixtiyar (əmr) sahiblərinə itaət edin!”⁸²

Həmçinin peyğəmbər ﷺ buyurmuşdur: “*İsrail oğullarına peyğəmbərlər hökmdarlıq edirdi. Bir peyğəmbər dünyasını dəyişdikdə onu başqa birisi əvəz edirdi. Məndən sonra isə peyğəmbər olmayacaq, lakin hökmdarlar olacaq, onlar da çox olacaqlar*”. Sahəbələr: “*Sən bizə nə əmr edirsən?*” deyər soruşdular. Peyğəmbər ﷺ: “*Onlara verdiyiniz bəətə sadıq olun,*

⁸⁰ İmam əl-Acurri “aş-Şaria”, 1224.

⁸¹ Əl-Lələkai “Usul al-itikad”, 2325.

⁸² An-Nisa, 59.

Allahın onlara verdiyi haqqlarla hesablaşın, Allah isə Özünü onlardan, onların hökmü altında olan şeylərdən sorğu-sual edəcək".⁸³

İmam əl-Barbahari, Allah ona rəhmət etsin, demişdir: “Əgər sən öz hökmdarını pisləyən kimsə görsən bil ki o öz nəfsi istəklərinə uyan kimsədir (yəni bidət əhlindəndir /mubtadi/). Əgər sən öz hökmdarı üçün Allahdan xeyr istəyən kimsəyə rast gəlsən, bil ki, inşaAllah o sünnə əhlindəndir”.⁸⁴

29 - Mühəribələr isə istər saleh istərsədə fasiq hökmdarın^[47] rəhbərliyi altında aparılır və (mühəribələr) tərək olunmur.^[48]

[47] – Şeyx Muhammad ibnu Salih əl-Useymin, Allah ona rəhmət etsin, demişdir: “Cihad hər bir müsəlman üçün dörd vaxt vacibdir /fard əl-ayn/:

1. Düşmənlə döyüş meydanında rastlaşdıqda.
Uca Allah buyurur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحْفًا فَلَا تُولُوهُمُ الْأَدْبَارَ
وَمَنْ يُولِهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّرًا إِلَىٰ فِتْنَةٍ فَقَدْ
بَاءَ بِغَضَبٍ مِّنَ اللَّهِ وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ

“Ey iman gətirənlər! Kafirlərlə bir yerə toplaşdıqları vaxt rastlaşsanız, dönüb onlardan qaçmayın! (Düşməni aldatmaq məqsədilə yalandan özünü qaçan kimi göstərib) təkrar döyüş üçün bir tərəfə çəkilən və ya (kömək məqsədilə müsəlmanlardan ibarət) başqa bir dəstəyə qoşulan istisna edilməklə, kim belə bir gündə

⁸³ Əl-Buxari, 3455; Abu Hureyra ﷺ rəvayəti. Hədis səhihdir.

⁸⁴ Əl-Barbahari “Şarh as-sunna”.

düşməyə arxa çevirib qaçarsa, sözsüz ki, Allahın qəzəbinə uğramış olar. Onun məskəni Cəhənnəmdir. Ora nə pis dönüş yeridir”⁸⁵.

Həmçinin peyğəmbər ﷺ döyüş meydanından qaçmağın böyük günah olduğunu bildirmişdir.⁸⁶ Lakin Uca Allah Öz bəndələrinə asanlıq bəxş etmişdir. O düşmənin sayı müsəlmanların sayından iki dəfədən artıq olduğu halda, müsəlmanlara döyüş meydanını tərk etməyi caiz görmüşdür. Uca Allah buyurur:

“الآن خَفَّ اللَّهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ أَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا فَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِثَّةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِثَّتَيْنِ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ أَلْفٌ يَغْلِبُوا أَلْفَيْنِ بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ

“(Ey möminlər!) İndi Allah (yükünüzü) yüngülləşdirdi. Çünki O sizdə bir zəiflik olduğunu bilirdi. Artıq aranızda yüz səbirli kişi olsa, iki yüz nəfərə (kafirə), min kişi olsa, iki min nəfərə Allahın iznilə qələbə çalar. Allah səbr edənlərlədir!”⁸⁷

Buna əsasən alimlər deyirlər: “Əgər düşmən ordusu müsəlman ordusundan iki dəfədən artıq olarsa, müsəlmanlara döyüş meydanını tərk etmək caizdir”.

2. Hökmdar əmr etdikdə, (yəni belə halda müsəlman hökmdarın əmrinə tabe olub döyüşə çıxmalıdır).

Uca Allah buyurur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ انْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ اثَّاقَلْتُمْ إِلَى الْأَرْضِ أَرْضَيْتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ فَمَا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ

⁸⁵ Əl-Ənfal, 15-16.

⁸⁶ “Silsilə əl-hadis as-sahih”, 2244. Hədis səhihdir.

⁸⁷ Əl-Ənfal, 66.

“Ey iman gətirənlər! Sizə nə oldu ki, “Allah yolunda döyüşə çıxın!” – deyildikdə yerə yapışib qaldınız. Yoxsa axirətdən vaz keçib dünya həyatına razı oldunuz? Halbuki dünya malı axirət yanında (axirətlə müqayisədə) yalnız cüzi bir şeydir!”⁸⁸

3. İslam ölkəsinə düşmənlər hücum etdikdə. Belə halda cihad hər bir müsəlmana vacib olur, çünki bu müdafiə cihadı sayılır /cihad ad-daifa/ və düşmənlər ölkəni ələ keçirsələr həmin ölkənin əhalisi təhlükə altına düşür. Bizim zamanımızda düşmən elektriki, suyu, qazı və s. kəsə bilər və bu da ölkə əhalisinin ölümü ilə nəticələnə bilər. Bu səbəbdən müdafiə vacibdir, bu da yalnız insanların müdafiə etmək qabiliyyəti olduğu halda vacib sayılır.

4. Əgər bir şəxsin cihadda iştirak etməsinin zəruriliyi olduğu halda (məsələn hansısa bir işin mütəxəssisi olduqda və onsuz cihadın mümkün olmadığı halda).

Alimlərin qeyd etdiyi bu dörd vaxt cihad vacib sayılır. Başqa hallarda isə cihad fard əl-kifaya sayılır, yəni müsəlmanların bir qismi cihad etsə, başqalarından bu vacibat götürülür. Buna dair Quranda bir çox ayələr nazil olunub. Həmçinin peyğəmbər ﷺ **“...cihad, dəvə hörgücünün yuxarı hissəsinə bənzərdir”⁸⁹** demişdir. Peyğəmbər ﷺ-in cihadı dəvə hörgücünə bənzətməsi, mücahidlərin⁹⁰ öz düşmənləri üzərində həmişə qələbə çalmalarından və cihadın İslamın ən yüksək təbəqəsi olduğundan irəli gəlir.

Cihad (öz əsasında) fard əl-kifayədir, yəni müsəlmanların bir qismi cihad edərsə, başqalarından bu vacibat götürülür. Əgər cihad edənlər az olarlarsa, onda cihad başqa müsəlmanlar üçün vacib olar. Lakin bilmək lazımdır ki İslamda hər bir vacibat, həmin

⁸⁸ At-Tauba, 38.

⁸⁹ Əhməd, 5/245. Hədis səhihdir.

⁹⁰ Əgər bir şəxs özünü mücahid adlandırsa və ya insanlar onu adlandırsa bu onun həqiqətən mücahid olduğuna dəlalət etmir. Həqiqi mücahid yalnız Allahın adını uca tutmaq və Allahın və Onun rəsulunun ﷺ qanuniləşdirdiyi kimi cihad edən kimsədir. Şeyx Useymin məs bu cür mücahidlərdən bəhs edir.

vacibatı yerinə yetirmə qabiliyyətdən asılıdır. Buna dair Quran və Sünnədə dəlillər var. Uca Allah buyurur:

لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا

“Allah hər kəsi yalnız qüvvəsi yetdiyi qədər yükləyər (bir işə mükəlləf edər)”.⁹¹

Uca Allah həmçinin buyurur:

فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ

“Allahdan (Allahın əzabından) bacardığınız qədər qorxun”.⁹²

Uca Allah həmçinin buyurur:

وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ هُوَ اجْتَبَاكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ

“(Ey möminlər!) Allah yolunda layiqincə cihad edin. O (Öz dini üçün) sizi seçdi və dində sizin üçün heç bir çətinlik yeri qoymadı”.⁹³

Yəni, əgər sizlərə cihad etmək əmr olunarsa, onda çətinlik olmamalıdır. Əgər sizdə imkan varsa, onda cihad asan olmalıdır. Əgər siz bacarmırsınızsa, onda bu çətinlikdir /harac/, və sizin üzərinizdən bu vacibat götürülür. Bu səbəbdən qüvvət və qüdrətin olması şərtidir. Bu Quranda mövcud olan dəlillər idi. Sünnədəki dəlillərə gəldikdə isə, peyğəmbər ﷺ buyurmuşdur: **“Sizlərə əmr etdiyim şeylərdən, bacardığınız qədər yerinə yetirin”.**⁹⁴ Bu hədis istər cihad istərsədə başqa bir şeyi, bütün ibadət növlərini əhatə edir.

⁹¹ Əl-Bəqərə, 286.

⁹² At-Tağabun, 16.

⁹³ Əl-Həcc, 78.

⁹⁴ Əl-Buxari, 7288; Muslim, 1337.

Həqiqətə gəldikdə isə, peyğəmbər ﷺ Məkkədə olarkən insanları on üç il ərzində yalnız tövhidə dəvət etmişdir və müsəlmanlara üz verən çətinliklərə baxmayaraq, ona cihad etmək əmr olunmamışdır. Hətta o vaxt vacibatlarda az idi və ərkanların əksər hissəsi müsəlmanlara yalnız Mədinədə fərz buyurulmuşdur. Bəs cihad necə, məgər o fərz buyurulmuşdur? Xeyr. Çünki müsəlmanların qüvvələri ona çatmırdı. Onlar öz həyatları üçün qorxurdular. Buna görə peyğəmbər ﷺ Məkkədən qorxaraq çıxdı. Müsəlmanlar öz dövlətlərini qurmayana və güvvət toplamayana qədər, Uca Allah onlara cihadı vacib etmədi. Uca Allah buyurur:

أَذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلَمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ

“Zülmə məruz qaldıqlarına görə vuruşanlara (kafirlərə qarşı Allah yolunda döyüşməyə) izin verilmişdir. Allah onlara kömək etməyə, əlbəttə, qadirdir!”^{95 96}

[48] – Şeyx Salih bin Fauzan əl-Fauzandan, Allah onu hiفز etsin, soruşdular: “Validəynlərin icazəsi olduğu halda, hökmdardan icazəsiz cihada çıxmaq caizdir?” Şeyx cavabında dedi: “Cihad? Kiminlə? Sənin, hökmranlığı altında cihad etmək istədiyən hökmdar kimdir? Sən yaşadığın ölkənin başqa ölkələr ilə müqavilələri var, buna görə sən hər hansı bir ölkəyə cihad etmək üçün çıxmaq istəsən, ölkə başçısından icazə almalısən. Bu məsələlərin əsasları mövcuddur. Bu məsələlərdə anarxiyaya yer yoxdur. Ona görə əgər sənə ölkə başçısı və validəynlərin icazə versə və səndə qüvvət olsa, cihada çıxmağın problem deyil”.⁹⁷

30 - Həmçinin qənimətin bölünməsi və cəzaların yerinə yetirilməsi hakimlər tərəfindən edilən işlərdəndir. Onları heç kim təhqir etməməli^[49] və devirməyə çalışmamalıdır.^[50]

⁹⁵ Əl-Həcc, 39.

⁹⁶ “Buluq əl-məram” əsərinin şərh. Cihad babı, 1 kasset.

⁹⁷ “Buluq əl-məram” əsərinin şərh. Cihad babı.

31 - Zəkətləri onlara vermək caizdir və onlara verilən zəkat, hakimin saleh və ya fasiq olduğundan asılı olmayaraq, səhih hesab olunur. [51]

32 - Həmçinin onun arxasında və ya onun təyin etdiyi əmirin arxasında Cümə namazını qılmaq caizdir, o namaz tamdır və iki rükətdən ibarətdir.

[49] – Abdullah ibn Ukeymin, Allah ona rəhmət etsin, belə dediyi rəvayət olunur: *“Osmanın ölümündən sonra daha heç kimə qətlə kömək etməyəcəm”*. Ondan: *“Məgər sən Osmanı öldürməkdə köməklik edirdin?”* soruşduqda o dedi: *“Mən elə hesab edirəm ki, mənim onun nöqsanları haqqında danışmağım, onu öldürməkdə gösdətərdiyim köməkdir”*.⁹⁸

İmam İbn Həcər, Allah ona rəhmət etsin, xavariclərin firqələrini sadalayaraq demişdir: *“Əl-Qaadayə - insanları hakimlərə qarşı üsyana həvəsləndirən, lakin özləri bu işə(üsyana) qatılmayanlardır”*.⁹⁹

İmam Abu Davud, Allah ona rəhmət etsin, Abdullah ibnu Muhammadın, Allah ona rəhmət etsin, belə dediyini rəvayət edir: *“Xavariclərin ən murdarları – oturan xavariclərdir /əl-qaadiyə/”*.¹⁰⁰ (Yəni hakimlərin arxasında onların nöqsanları haqqında danışanlar hətta o nöqsanlar həqiqətən hakimlərdə mövcud olsalar belə).

[50] – Abu Umama əl-Baxili ﷺ rəvayət edir ki peyğəmbər ﷺ demişdir: *“Hakimlərinizə (başçılarınıza) həm firavanlıqda həm də çətinlikdə, xoşlandığınız və ya xoşlanmadığınızdan asılı olmayaraq itaət edin, hətta onlar, sizə haqq ilə məxsus olan bir*

⁹⁸ İbn Səəd, 6/115.

⁹⁹ İbn Həcər “Hadi as-sari”, 483.

¹⁰⁰ Abu Davud “Masail Ahmad”, 281.

şeydə, başqalarının haqlarını daha üstün görsələr belə. Sizin səlahətinizdə olmayan bir şeyin iddiasında olmayın, hətta özünüzlü onlardan daha fəzilətli saysanız".¹⁰¹

[51] – Bu peyğəmbər ﷺ-in bildirdiyi kimi bütün ibadət növlərinə aiddir: *“İmamlar sizinlə namaz qılırlar. Əgər onlar etdiklərini düzgün edirlərsə, onda onlarada sizədə əcr vardır, əgər onlar düzgün etmirlərsə, onda sizlərə əcr onlara isə günah vardır*".¹⁰²

İmam İbnu Abi əl-İzz əl-Hənəfi, Allah ona rəhmət etsin, bu hədis barəsində demişdir: *“Bu imamın səhv etdiyi halda, onun səhvinin öz əleyhinə olmasına və onun arxasınca gedənlərin əleyhinə olmamasına dair açıq-aydın bir dəlildir*".¹⁰³

Hakimə qarşı çıxan kimsə, sələflərdən nəql olunanı tərک etmiş və sünneyə qarşı çıxmış bir bidətçidir. [52] Hakimlərin saleh və ya fasiq olmaqından asılı olmayaraq, onların arxasında namaz qılmağı özünə vacib bilməyən kimsəyə, Cümə namazından əcr yoxdur. Onların arxasında iki rükət namaz qılmaq və bu namazın tam olduğuna etiqad etmək sünnedəndir. Bu haqda qəlbə bir şübhə olmamalıdır. [53]

33- İnsanların, istər xəlifəliyini qəbul etdikləri, istər zorla ətrafında toplanmış olduqları halda, müsəlman ümmətindən bir kimsə hakimə qarşı çıxarsa, bu əməli ilə o (yəni hakimə qarşı çıxmış, başqa sözlə *“xavaric”* [54]).....

¹⁰¹ İmam Acurri “aş-Şaria”, 72. Hədis səhihdir.

¹⁰² Əl-Buxari, 694.

¹⁰³ Şarh “at-Taxaviyya”, 374.

[52] – Bu haqda həmçinin imam İbnu Abi əl-İzz əl-Hənəfidə, Allah ona rəhmət etsin, söz açmışdır. Bax “Şarh at-Taxaviyya”, 374.

[53] – Şeyxulislam İbn Teymiyyə, Allah ona rəhmət etsin, demişdir: “*Əgər imam arxasında namaz qılan həmin imamın bidətlərə dəvət edən bir bidətçi olduğunu, və ya açıq-aydın bir fasiq olduğunu bilirsə, və həmin imam məscidin daimi imamıdırsa /imam ratib/, və cümə və ya bayram namazlarında onu əvəz edə bilən kimsə yoxdursa, və ya bu Ərəfət günü ya da buna bənzər bir imamıdırsa, müsəlmanların onun arxasında namaz qılmaları vacibdir. Bu sələflərin (birincilərin) və xələflərin (axırıncıların) rəyidir*”.¹⁰⁴

İmam İbn Quddama əl-Maqdisi, Allah ona rəhmət etsin, “əl-Muğni” əsərində buyurur: “*Əgər bir müsəlman, İslamı şübhə altında olan bir kimsənin arxasında namaz qılarsa, onun namazı səhihdir*”.¹⁰⁵

[54] – Xavariclər (xaric olanlar) – İslamda peyda olmuş ilk fırqədir. Onların əsas əlamətlərindən biri odur ki, onlar həmişə ya sözlə ya da silahla müsəlman hakimlərinə qarşı çıxırlar. Onlardan bəziləri müsəlmanları kafir adlandıraraq onların qanlarını halal görmüşlər. Onlar tərəfindən kafir adlandırılaraq öldürülənlərin içində möminlərin əmiri Əli İbn Abu Talib ☪-də mövcuddur. Onlar haqqında peyğəmbər ☪ demişdir: “***Həqiqətən sizin aranızdan ibadətə o qədər cəhd göstərən bir tayfa çıxacaq ki, həm insanları, hətta özlərini belə heyrətə gətirəcək. Lakin onlar oxun ovlanmış şikardan çıxdığı kimi dindən çıxacaqlar!***”¹⁰⁶

Həmçinin peyğəmbər ☪ demişdir: “***Onlar kafirləri tərk edib, iman sahiblərinə qarşı savaşaçaqlar***”.¹⁰⁷

Abu Səid əl-Xudri ☪ rəvayət edir ki, bir dəfə peyğəmbər ☪ Əlinin ona verdiyi qızıl külçəni insanlar arasında böləkən, gözləri batıq, enlisifət, qabarıq alın, sıx saqqalı olan, başı daz və

¹⁰⁴ “Macmuat al-fataua”, 23/352-353.

¹⁰⁵ “Əl-Muğni”, 2/190.

¹⁰⁶ Abu Yalə, 3/107. Hədis səhihdir.

¹⁰⁷ Əl-Buxari, 3344.

əynində qısa, yığılmış izarı olan bir kişi öz yerindən qalxaraq ucadan dedi: “Ey Allahın elçisi, Allahdan qorx!” Bu sözlərə cavabında peyğəmbər ﷺ dedi: “Vay sənin halına! Məgər bütüün dünya əhlindən, Allahdan ən çox qorxan mən olmamalıyammi?!” Bundan sonra o insan getdi və Xalid ibn əl-Valid ؓ dedi: “Ey Allahın rəsulu! İzn ver onun boynunu vurum!” Peyğəmbər ﷺ dedi: “Xeyr, ola bilsin o namaz əhlindəndir”. Xalid dedi: “Axı dilləri ilə bir şey deyib, qəlblərində isə başqa şeylər olan namaz əhli nəqədərdir?” Peyğəmbər ﷺ dedi: “Həqiqətən mənə insanların qəblərinə daxil olmaq və bətlərini yarmaq əmr olunmamışdır!” Sonra isə həmin insanın arxasınca baxaraq peyğəmbər ﷺ dedi: “Həqiqətən bu insanın nəslindən, Qurani yumşaq səslə oxuyan insanlar çıxacaq, lakin oxuduqları boğazlarından aşağı (yəni qəblərinə) keçməyəcəkdir. Və onlar dindən oxun ovlanmış şikardan sıyrılıb çıxdığı kimi çıxacaqlar!”¹⁰⁸

Həmçinin peyğəmbər ﷺ xavaricləri: “Cəhənnəm köpəkləri” adlandırmışdır.¹⁰⁹

Peyğəmbər ﷺ həmçinin də demişdir: “Onlar ümmətimin ən xeyrlilərini qətlə yetirən, ümmətimin ən şərli məxluqlarıdır”.¹¹⁰

Peyğəmbər ﷺ buyurmuşdur: “Axır zamanlarda yaşca cavan və ağıldan zəif insanlar peyda olacaqdır. Onlar məxluqatın ən xeyrlisinin sözü ilə danışacaq, lakin İslamdan oxun ovlanmış şikardan çıxdığı kimi çıxacaqlar. Onların imanı boğazlarından aşağı keçməyəcəkdir. Onlarla harada rastlaşsanız öldürün. Onları öldürənə Qiyamət günü mükafat vardır”¹¹¹.

Peyğəmbər ﷺ buyurmuşdur: “Mən sizin üçün elə bir insandan qorxuram ki, o Quran oxuyur və (Quranın) gözəlliyi onun üzərində görünür və bununlada o İslamın muhafizəçisinə dönür. Sonra isə o, Qurani arxasına ataraq onu tərək edir və öz qonşusunun üstünə qılıncla atılaraq onu şirkdə ittiham edir”.

¹⁰⁸ Əl-Buxari, 4351.

¹⁰⁹ Bax Əhməd, 4/382. Şeyx əl-Əlbani hədisin həsən olduğunu bildirmişdir

¹¹⁰ Əl-Bəzzar. İbn Həcər hədisin həsən olduğunu bildirmişdir. Bax “Fəthul-Bari, 12286

¹¹¹ əl-Buxari, 3611

Huzeyfə ﷺ soruşdu: **“Ya rəsulullah! Onlardan şirkə daha yaxın olan hansıdır; ittiham edən ya ittiham olunan?”** Peyğəmbər ﷺ dedi: **“İttiham edən!”**¹¹²

Həmçinin peyğəmbər ﷺ demişdir: **“Mənim ümmətimdə, şərqdən, insanlar peyda olacaq. Onlar Quran oxuyacaq, lakin oxuduqları boğazlarından aşağı düşməyəcək! Onlar hər əsr peyda olacaq və hər dəfə məğlub olacaqlar, hər əsr peyda olacaq və hər dəfə məğlub olacaqlar”** – peyğəmbər ﷺ bu sözləri iyirmi dəfədən artıq təkrar etdi - **hər əsr peyda olacaq və hər dəfə məğlub olacaqlar. Bu da onların arasından Dəccal çıxanadək davam edəcəkdir**”.¹¹³

Bu hədis, xavariclərin yalnız sahabilərin zamanında mövcud olduqlarını söyləyən kimsələrə gözəl bir rəddiyədir. Bu cür iddia xətalıdır, çünki onlar keçmişdədə olub, indidə mövcuddurlar və Qiyamət gününədək mövcud olacaqlar. Şeyxulislam İbn Teymiyyə, Allah ona rəhmət etsin, demişdir: **“Peyğəmbər ﷺ bir çox hədislərdə xavariclərin Dəccalın meydana çıxmasına qədər mövcud olacaqlarını bildirmişdir”**.¹¹⁴

Bu hədis həmçinin, dünyada fitnə fəsad yayan xavariclərin heç vaxt ixtiyar sahibləri olmayacaqlarına və haqq əhlinə qarşı aciz olacaqlarına dair dəlildir!

Peyğəmbər ﷺ həmçinin buyurmuşdur: **“Onlar ümmətimin ən şərhliləridir, onları öldürənə və ya onlar tərəfindən öldürülənə Tuba olsun”**.¹¹⁵

Bu o demək deyil ki, kimsə kimisə xəvaric hesab edərək onu öldürməlidir, hətta həmin insan həqiqətən xəvaric belə olsa. Bunu müsəlmanların başçısı, onlara dəlilləri bəyan etdikdən sonra edə bilər. İmam əl-Buxari öz “əs-Səhih” adlı kitabına “Xavariclərə

¹¹² Əl-Buxari, “at-Tarix”, 297; İbn Hibban, 81. Hədisin səhihliyini hafiz əl-Heysami, hafiz İbn Kasir və şeyx əl-Albani “Silsilə əl-hədis əs-sahiha”, 3201 təsdiqləmişlər.

¹¹³ Əhməd, 2/174; İbn Məcə, 173. Hədisin səhihliyini hafiz əl-Busayri və əl-Albani “Sahih əl-camii” 8171 əsərində təsdiqləmişdir.

¹¹⁴ “Məcmuat-əl fataua”, 28/495.

¹¹⁵ əl-Hakim, 2/146. Hədis səhihdir

dəlillərin açıqlanmasından sonra onların öldürülməsi” adlı başlıq əlavə etmişdir və bu başlıqqa:

يُبَيِّنَ لَهُمْ مَّا يَتَّقُونَ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِلَّ قَوْمًا بَعْدَ إِذْ هَدَاهُمْ حَتَّىٰ

“Allah bir tayfanı doğru yola yönəltikdən sonra qorxub çəkinməli olduqları şeyləri özlərinə bildirmədən (haqq yolundan) sapdırmaz”¹¹⁶ ayəsini dəlil olaraq qeyd etmişdir. İbn Teymiyyə demişdir: “*Bidət əhlinin başçıları, ümmətə, günah işləyən şəxslərdən daha artıq ziyan vururlar! Bu səbəbdən peyğəmbər ﷺ xavariclərə qarşı vuruşmağı və zalım hakimə qarşı çıxmağı əmr etmişdir*”.¹¹⁷

Adi ibn Xatim رحمته rəvayət edir ki: “*Bir dəfə biz dedik: “Ey Allahın rəsulu! Biz səndən təkvalı əmir haqqında soruşuruq, əgər o filan və filan işləri görsə biz nə etməliyik?” bunu deyərək bəzi şəxslərin əməllərini qeyd etdi. Peyğəmbər ﷺ dedi: “Allahdan qorxun və itaət edin!”*”¹¹⁸

Ey müsəlmanlar! Peyğəmbər ﷺ-in xavariclərə qarşı vuruşmaq və müsəlman başçılarına qarşı, onlar hətta zalım olsa belə çıxmağı əmrlərinə diqqət yetirin! Bu, şeyxulislam dediyi kimi, xavariclərin vurduğu zərərin, zalım əmir tərəfindən vurulan zərərdən qat-qat artıq olduğuna işarədir!

...müsəlmanların birliyini qırır. Həmçinin bu əməli edən insan, Allah rəsulunun ﷺ hədislərinə müxalif olur və əgər o xavaric bu əməldə israr edərək ölərsə, cahiliyyə dövrünün ölümü ilə ölmüş kimidir. ^[55]

﴿ 34 ﴾ - Müsəlman hakiminə qarşı müharibə etmək və ona qarşı çıxmaq^[56] heç kimə halal

¹¹⁶ At-Tauba, 115.

¹¹⁷ Məcmuat al-fataua, 7/284.

¹¹⁸ İbn Abi Asim “Kitab əs-sunna”. Şeyx əl-Əlbani hədisin səhih olduğunu bildirmişdir”.

deyildir. Bu əməli edən kimsə, sünnəyə və sələflərin yoluna^[57] müxalif çıxmış bir bidətcidir.
[58]

[55] – Burada imam Əhməd, Allah ona rəhmət etsin, peyğəmbər ﷺ-in hədisinə işarə edir: *“Əgər bir kimsə öz başçısı tərəfindən xoşagəlməz bir şey görsə - səbr etsin. Həqiqətən camaatdan bir qarış belə kənara çıxmış kimsə, cahiliyyə dövrünün ölümü ilə öləcəkdir”*.¹¹⁹

[56] – Çünki bu xavariclərin yoludur. Allah onları məhv etsin!

[57] – Şeyx Muhammad ibnu Salih əl-Useymin, Allah ona rəhmət etsin, əhli-sünnə əsasları haqqında verilən suala cavab verərək demişdir: *“Bidət əhlini sünnə əhlindən fərqləndirən əsaslardan biri, bidət əhlinin hakimlərə qarşı çıxmalarıdır. Əhli-sünnə deyir: “Hakimlərin böyük günahlar etmələrinə və ya fasiq işlər görmələrinə baxmayaraq, və onlar açıq-aşkar bir küfr /kufr bavax/ etməyə qədər biz onlara itaət etməliyik. Çünki peyğəmbər ﷺ müəyyən şərtlər olmayana qədər, bizlərə müsəlman başçılara qarşı çıxmamızı yasaqlamışdır. O ﷺ demişdir: “...əgər siz (öz hakiminiz tərəfindən) aşiq-aşkar bir küfr görsəniz /kufr bavax/ və (o əməlin küfr olduğuna) Allahdan dəliliniz olsa”*.¹²⁰

1-ci şərt:

“Əgər siz görsəniz...”, yəni öz gözlərinizlə və ya yəginliklə bilsəniz.

2-ci şərt:

Onun günahının fisq /fasiqlik/ deyil, küfr olması. Əgər o zina, oğurluq, insanların qətli ilə məşğul olursa, o fasiqdir və bu əməllər onu İslamdan çıxarmır. Bu səbəbdən ona qarşı çıxmaq qadağandır.

3-cü şərt:

¹¹⁹ Əl-Buxari, 7054; Muslim, 1849; İbn Abbasın rəvayəti. Hədis səhihdir.

¹²⁰ Əl-Buxari, 7056; Muslim, 1709. Hədis səhihdir.

Onun küfrü açıq-aydın olmalıdır /kufr bavax/. Yəni onun əməlində təvil olmamalıdır. Əgər onun əməlində təvil olarsa, onu küfrdə ittiham etmək və ona qarşı çıxmaq olmaz.

4-cü şərt:

“Allahdan dəliliniz olsa”, yəni onun etdiyi küfr, qiyas əsasında küfr sayılan küfr növlərindən olmamalıdır. Yəni onun etdiyi açıq-aydın bir küfr olmalı və o əməlin küfr olmasına dair Quran və Sünnədən dəlillər olmalıdır.

Bu mövcud olan dörd şərtidir. Bundan savayı, Quran və Sünnədən alınan beşinci şərtə mövcuddur, bu da, kafir hökmdarı devirmək üçün bizim lazımın qədər qüvvətə malik olmamızdır. Əgər qüvvət olmazsa, onda ona qarşı müharibə, ona qarşı çıxmamışdan əvvəl olan fitnə-fəsaddan daha çox fitnə-fəsada səbəb olacaq. Belə vəziyyətdə (yəni qevvəmizin olmadığı halda) biz öz güzaranımızı bacardığımız qədər başqa yollar ilə düzəltməyə çalışmalıyıq”.¹²¹

Həmçinin şeyx Useymin kafir hökmdarlığı altında yaşayan müsəlmanlara müraciət edərək demişdir: “Əgər bir müsəlman küfr ölkəsində yaşayarsa və orada imamı olmazsa (çünki kafir hökmdar müsəlmanların imamı ola bilməz), müsəlman həmin ölkənin qanunlarına tabe olmalıdır. Günaha aparan qanunlar istisnadır. Kafir ölkəsində yaşayan müsəlman hökmdarlığı altında yaşayır, ona görə o, İslam qanunlarına zidd olan qanunlar istisna olmaqla, həmin ölkənin qanunlarına tabe olmalıdır”.¹²²

[58] – İmam əl-Acurri, Allah ona rəhmət etsin, demişdir: *“Allah tərəfindən xavariclərin yolu və fikirlərindən qorunmuş, hakimlərin özbaşnalıqlarına və zülmələrinə məruz qalaraq səbr edən, Allahdan özünü və bütün müsəlmanları onların fitnəsindən azad etməyi diləyən və Allahdan hakimin saleh olmasını diləyən, və onlarla həcc və müsəlman düşmənlərinə qarşı cihad edən, onlarla birlikdə cümə və bayram namazlarını qılan, onların əmrlərinə bacardığı qədər tabe olan, bacarmadığı halda isə təəsüflənən, hakimlər onu günah etməyə sövq etdikdə, onlara tabe olmayan və*

¹²¹ “Lika bab əl-maftuh”, 108.

¹²² Şarh “Əl-ərbain”, 6-cı kasset B üzü, 17-ci dəqiqə.

*hakimlər arasında fitnə baş verdikdə öz evindən çıxmayan, dilini saxlayan, öz əllərini işə salmayan və fitnədə iştirak etməyən bir kimsə inşa-Allah düz yoldadır”.*¹²³

﴿ 35 ﴾ - Həmçinin oğrular və xavariclər bir insanın həyatına və ya malına qəsd edərək üstünə hücum edərlərsə, onlarla savaşımaq caizdir. O (yəni təcavüzə məruz qalan) kimsə öz həyatını və mal-dövlətini qorumaq üçün hər bir mümkün olan vasitə ilə onlara qarşı vuruşa bilər. Əgər onlar (yəni oğrular və xavariclər) onu tərk edərlərsə, onların arxalarına düşərək təqib etmək lazım deyil. Bu yalnız müsəlman başçılarının işidir. Hücumla məruz qalan insan yalnız təcavüz edildiyi yerdə özünü müdafiə edə bilər.

Həmçinin o heç kimi öldürməməyə çalışmalıdır. Əgər hücum edən təcavüzə məruz qalan kimsənin əlindən ölərsə, Allah onu uzaq eləsin. Əgər özünü müdafiə edən öz canını və malını müdafiə edərək ölərsə, mən ümid edirəm ki o Allah yolunda ölən bir şəhiddir.^[59] Bütün rəvayət olunan hədis və əsərlərdə qeyd olunduğu kimi: onlarla savaşımaq əmr olunmuşdur, lakin onları öldürmək və arxalarına düşərək təqib

¹²³ Əl-Acurri “Aş-Şaria”, 1/157.

etmək əmr olunmamışdır. Əgər təcavüzkar yıxılarsa və ya yaralanarsa, onu öldürmək olmaz. Əgər təcavüzkar əsir götürülərsə, onu öldürmək və ya ona özbaşına şəriətin təyin etdiyi bir cəza tətbiq etmək caiz deyil. Onun işi hakimə həvalə edilir və o onun hökmünü verir.

36 - Biz bir müsəlman haqqında onun etdiyi əməllərin əsasında, onun cənnətlik və ya cəhənnəmlik^[60] olduğuna şəhadət etmirik. Biz saleh insanın cənnətə düşəcəyinə ümid edirik, eyni zamanda ondan narahatıq; və biz günahkar kimsədəndə narahatıq, lakin Allahın ona rəhm etməsinə ümid edirik.

37 - Kim Allahın hüzuruna cəhənnəm alovunu vacib edən günahlarda ısrar etməmiş və tövbə etmiş çıxarsa, şübhəsiz ki Uca Allah onu bağışlar. Allah Öz qullarını bağışlayan və onların tövbələrini qəbul edəndir.^[61]

[59] – Abu Hureyra رضي الله عنه rəvayət edir ki, bir gün bir insan peyğəmbər ﷺ-in yanına gələrək, soruşdu: *“Ya rəsulullah! Əgər mənim mal-dövlətimə bir kimsə qəsd edərsə, mən nə etməliyəm?”* Peyğəmbər ﷺ buyurdu: *“Ona öz mal-dövlətini vermə”*. Həmin insan dedi: *“Birdən o mənimlə savaşa başlasa?”*. Peyğəmbər ﷺ dedi: *“Səndə onunla savaşı”*. İnsan yenə soruşdu: *“Əgər o məni öldürsə?”* Peyğəmbər ﷺ dedi: *“Sən şəhid olarsan”*. İnsan: *“Bəs*

*mən onu öldürsəm?”deyərək soruşdu. Peyğəmbər ﷺ dedi: “O cəhənnəmlidir”.*¹²⁴

[60] – Quran və Sünnədə zikr olunanlardan başqa. Məsələn cənnətlə müjdələnən on sahəbi və ya cəhənnəm əhlindən olan Firaun və Abu Ləhəb.

[61] – Uca Allah buyurur:

عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ وَيَعْلَمُ مَا وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ
تَفْعَلُونَ

“Bəndələrinin tövbəsini O qəbul edir, günahları O bağışlayır və sizin nə etdiyinizi də O bilir”.¹²⁵

﴿38﴾ - Əgər insan bir günahına görə bu dünyada cəzasını aldıqdan sonra Allahın hüzuruna gələrsə, peyğəmbər ﷺ-in hədisində rəvayət olunduğu kimi, həmin cəza onun günahının kəffarəsi sayılır.^[62]

﴿39﴾ - Allahın hüzuruna cəza /hədd/ təyin edilmiş günahlardan tövbə etməmiş gələrsə, onun işi Allaha həvalə olunur və O, istəsə onu cəzalandırar, istəsədə bağışlar.^[63]

﴿40﴾ - Onun hüzuruna kafir olaraq gələnə O cəzalandırar və bağışlamaz.^[64]

﴿41﴾ - Evli bir insan etdiyi zina günahını boynuna alarsa və ya onun günahı sübut olunarsa, o daşqalaq olunmağa layiqdir.

¹²⁴ Muslim 140. Hədis səhihdir.

¹²⁵ Aş-Şura, 25.

[62] – Ubada ibn as-Samit رضي الله عنه-dən rəvayət olunur ki peyğəmbər ﷺ buyurdu: “...kim bu əməllərdən (yəni hədd təyin edilmiş günahlardan; məsələn zina, oğurluq və s.) birini etsə və etdiyi əmələ görə bu dünyada cəzalandırılsa, o cəza onun üçün kəffərdir. Əgər bir kimsə bu əməllərdən birini etsə və Uca Allah onun əməlini gizlədsə, onun işi Allaha həvalə olunur. Allah istəsə onu cəzalandırar, istəsədə bağışlar”.¹²⁶

[63] – Uca Allah buyurur:

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ

“Allah Ona şərik qoşmağı əsla bağışlamaz. Bundan başqa olan günahları isə dilədiyi kimsə üçün bağışlar”.¹²⁷

[64] – Uca Allah buyurur:

إِنَّهُ مَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوَاهُ النَّارُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ

“Allaha şərik qoşana Allah, şübhəsiz ki, Cənnəti haram edər. Onun düşəcəyi yer Cəhənnəmdir. Zalımların heç bir köməkçisi yoxdur!”¹²⁸

﴿42﴾ - Həmçinin peyğəmbər ﷺ daşqalaq etmişdir^[65] və rəşidi xəlifələrdə daşqalaq etmişlər.

﴿43﴾ - Peyğəmbər ﷺ-in sahabilərinə dil uzadan və ya onlara nəyə görə nifrət bəsləyən və onların qüsurlarından söz edən kimsə, bir

¹²⁶ Əl-Buxari, 3882.

¹²⁷ An-Nisa, 116.

¹²⁸ Əl-Maidə, 72.

bidətçidir. Və onların hamısı üçün Allahdan rəhmət diləməyə nə qədər və qəlbini onlara qarşı olan kindən təmizləməyə nə qədər bidətçi olaraq qalacaqdır. [66]

﴿44﴾ - Nifaq – küfrdür. Bu da bir insanın, zahirində İslama bağlılığını göstərməsi, Allaha iman gətirməməsi və Ondan qeyrisinə ibadət etməsidir. Bu da peyğəmbər ﷺ -in zamanındaki munafıqların sifətlərindəndir. [67]

﴿45﴾ - Həmçinin onun “*Bir insanda üç sifət cəm olsa, o munafıqdır*” [68] sözləri qorxu və təhdid üçündür. Biz onları şərh etmədən, rəvayət olunduğu kimi rəvayət edirik.

[65] – Əl-Buxari, 6814; Muslim, 1690.

[66] – Peyğəmbər ﷺ buyurmuşdur: “*Mənim səhabələrimi söyləyən kimsənin üzərində Allahın, mələklərin və bütün insanların lənəti vardır*”.¹²⁹

Bizim zamanda səhabələri təhqir edənlər rafizilərdir. (İrənin rəsmi dini).

İmam Abu Ubay əl-Qasim ibnu Salam demişdir: “*Mən müxtəlif insanlarla yaşadım. Hətta filosoflarla söhbət etdim. Lakin rafizilərdən daha çirkin, murdar, zəif dəlil sahibi və səfeh tayfa görmədim*”.¹³⁰

[67] – Uca Allah buyurur:

¹²⁹ “Silsilə əl-hədis as-sahiha”, 2340. İbn Abbasın rəvayəti. Hədis səhihdir.

¹³⁰ “Aş-şarh və al-İbana”, 163.

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ وَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا

“Əlbəttə, münafıqların yeri Cəhənnəmin ən aşağı təbəqəsindədir. Sən heç vaxt onlara yardım edən tapmazsan!”¹³¹

[68] – Peyğəmbər ﷺ buyurmuşdur: *“Münafiqi üç əlamət fərqləndirir: o bir şey danışanda yalan danışır, söz verdikə sözünə xilaf çıxır, ona etibar etdikdə o xəyanət edir”*.¹³²

Həmçinin peyğəmbər ﷺ buyurmuşdur: *“Dörd xüsusiyyət sahibi, sözün tam şəklində münafıqdır. Kim bu əlamətlərdən birinin sahibi olarsa, onu tərک etməyə qədər münafıqlıq bir sifətinin sahibi olar. Burada, etibar etdikdə xəyanət edən, bir şey danışanda yalan danışan, müqavilə bağladıqda xayinlik edən, söz verdikdə sözünə xilaf çıxan və biri ilə ixtilaf etdikdə qeyri qanuni hərəkət edən (insanın xüsusiyyətləri nəzərdə tutulur)”*.¹³³

Həmçinin peyğəmbər ﷺ-in: *“Məndən sonra bir birinizin başlarını kəsən kafir və azğın insanlara dönməyin”*,^[70] həmçinin: *“Bir müsəlmanı söymək fasiqlik, onu öldürmək isə küfrdür”*.^[71] Həmçinin: *“Kim müsəlman qardaşına ey kafir deyərək müraciət edərsə, onların ikisindən biri bu sifəti qazanmış olar”*^[72] və buna bənzər: *“Bir insanın öz nəslindən imtina etməsi küfrdür, hətta onun nəslə nəcibli olmasa belə”*^[73] sözləridə belədir.^[73] Bu hədislərə bənzər başqa səhih hədisləridə, onların şərhlərini bilməsəkdə biz qəbul edirik və bu

¹³¹ An-Nisa, 145.

¹³² Əl-Buxari, 33; Muslim, 59. Abu Xureyanın rəvayəti.

¹³³ Əl-Buxari, 34; Muslim, 58. Abdullah bnu Amr bin əl-Asın rəvayəti.

məsələ barəsində boşboğazlıq etmirik, onlar barəsində mübahisə etmirik. Həmçinin bu hədislərə sələflərdən varid olan şərhlərdən başqa bir şərhləri aid etmirik və onları yalnız onlardan daha səhih olan rəvayətlər əsasında rədd edirik.

46 - Cənnət və Cəhənnəm artıq (Uca Allah tərəfindən) yaradılıb. [74]

[69] – İmam Əhməd Quran və Sünnədə varid olan “küfr” sözünün iki hissəyə bölündüyünü, yəni böyük və kiçik olduğunu qeyd edir. İmam əl-Buxari öz səhih əsərinin bir başlığını “Kiçik küfr” adlandırmışdır. /Bab “Kufr duna kufr”/.

Qeyd. Şeyx Valid ibn Sayf ən-Nasr, Allah onu hifz etsin, demişdir: “*Gecə gündüz insanları təkfir etməklə məşğul olan kimsələr Allahdan qorxsunlar. Onlar böyük və kiçik küfrü bir birindən ayıra bilmirlər. Onlar həmçinin əməl (yəni küfri əməl) və həmin əməl sahibi arasındada fərq olduğunu bilmirlər və lakin özlərini elmi olduğunu sanırlar. Onların şübhələri, müsəlmanları günahlara görə küfrdə ittiham edən onların əcdadları olan xavariclərin şübhələri kimidir. Axı bu insanlar elm sahiblərindən elm almamışlar. Onlar xəyal arxasınca düşərək onu dəlil sanırlar, lakin alimlərin anlayışında o heç də dəlil deyildir*”.¹³⁴

[70] – Əl-Buxari, 121, 4405, 6869 Abu Bəkrənin¹³⁵ rəvayəti.

[71] – Əl-Buxari, 5935; Muslim, 64; Abdullah ibn Məsudun rəvayəti.

[72] - Əl-Buxari, 6104; Muslim, 60; Abdullah ibnu Ömər in rəvayəti.

[73] – Əhməd, 2/215; əl-Albani “Səhih əl-cəmi as-sağir”, 4485. Hədis səhihdir.

¹³⁴ “Sabil əl-canna bi şarh usul as-sunna”, 525.

¹³⁵ Burada Abu Bəkr deyil, Abu Bakra Nufay ibnu əl-Xarisdən söhbət gedir.

[74] – Uca Allah Cənnət barəsində buyurmuşdur:

وَسَارِعُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَاوَاتُ
وَالْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ

“Rəbbinizin məğfirətinə və genişliyi göylərlə yer üzü qədər olan, müttəqilər üçün hazırlanmış Cənnətə tələsin”.¹³⁶

Həmçinin Cəhənnəm barəsində buyurur:

وَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ

“Kafirlər üçün hazırlanmış oddan (Cəhənnəmdən) həzər edin!”¹³⁷

Həmçinin peyğəmbər ﷺ buyurmuşdur: *“Nəfsim Əlində olana and olsun ki, siz mənə gördüyümü görsəydiniz, az gülüb çox ağlayardınız”. Sahiblər: “Ya rəsulullah, axı sən nə gördün?” deyə soruşdular. O ﷺ: “Cənnət və Cəhənnəmi” deyə cavab verdi”*.¹³⁸

Həmçinin peyğəmbər ﷺ demişdir: *“Mən Cənnətə daxil oldum və orada bir saray gördüm...”* [75], *“...kövsəri gördüm”*. [76] O həmçinin demişdir: *“Mənə Cəhənnəm göstərildi və orada olanların çoxsu qadınlar idi...”* [77] və ya *“Mənə Cəhənnəm göstərildi, məndə orada filan və filan şeyləri gördüm”*. (Bu rəvayətlərdən) sonra Cənnət və Cəhənnəmin yaradılmamasını söyləyən kimsə, Quran və peyğəmbər ﷺ -in hədislərinə inanmayı

¹³⁶ Ali İmran, 133.

¹³⁷ Ali İmran, 131.

¹³⁸ Muslim, 426. Ənəs -un rəvayəti.

və mən onun Cənnət və Cəhənnəmə iman etməsinədə inanmıram.

﴿47﴾ - Tövhid əhli olaraq müsəlman ölən kimsə üçün cənazə namazı qılınır */salətu canaza/* və onun üçün (Allahdan) məğfirət dilənir. ^[78] Onun üçün məğfirət diləməyi tərək etmək olmaz və biz onun etdiyi böyük və kiçik günahlarına görə onun cənazəsini tərək etmirik. ^[79] Onun işi Allah Subhanə və Təaləyə həvalə olunur.

[75] – “Sahih əl-cəmi as-sağir”, 3478.

[76] – “Silsilə əl-ahadis as-sahiha”, 3610.

[77] – “Silsilə əl-ahadis as-sahiha”, 2586.

[78] – Uca Allah buyurur:

وَالَّذِينَ جَاءُوا مِن بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَؤُوفٌ رَّحِيمٌ

“Onlardan (mühacirlərdən və ənsarlardan) sonra gələnələr belə deyirlər: “Ey Rəbbimiz! Bizi və bizdən əvvəlki iman gətirmiş (din) qardaşlarımızı bağışla. Bizim qəlblərimizdə iman gətirənlərə qarşı kinə (həsədə) yer vermə. Ey Rəbbimiz! Sən, həqiqətən, şəfqətlisən, mərhəmətlisən!”¹³⁹

[79] – Dünyasını dəyişmiş müsəlmana cənazə namazı qılmaq vacibdir */fard əl-kifaya/*, hətta o günah sahibi olsa belə. Əgər ona

¹³⁹ Əl-Həşr, 10.

cənazə oxunmazsa, bunu etməyə qadir olan və etməyən hər bir müsəlmanın boynuna günah düşür.

Zeyd ibn Xalid əl-Cuhani ☪ rəvayət edir ki, Xeybər yürüşü zamanında bir sahəbi vəfat edir və peyğəmbər ☪ buyurur: “**Öz dostunuza cənazə namazı qılın**”.¹⁴⁰

İmam an-Navavi, Allah ona rəhmət etsin, demişdir: “*Peyğəmbər ☪-in: “Öz dostunuza cənazə namazı qılın” kəlməsi, vəfat etmiş müsəlman üçün cənazə namazının qılınmasının vacib olduğunu bildirir və bu (cənazə namazı) alimlərin icmasına görə fard əl-kifayədir*”.¹⁴¹

***Həmd aləmlərin Rəbbi olan Allaha məxsusdur.
Allahın salavatı və salamı Onun rəsulu
Muhammada və ailəsinə olsun!***

¹⁴⁰ Abu Davud, 2693; İbn Məcə, 2/950; an-Nasai, 4/64. Hədis səhihdir.

¹⁴¹ Bax Şarh “Sahih Muslim”, 7/22.

Mündəricat

Ön söz.....
İmam Əhməd, Allah ona rəhmət etsin, haqqında qısa məlumat.....
“Sünnə” anlayışı.....
Peyğəmbər ﷺ-in sahəbilərini təqib etmək.....
Dinə aid bidətləri və mübahisələri tərək etmək.....
Sünnə nədir və Quranın təfsirində sünnənin rolu.....
Sünnəni nə ağıl nə də nəfsi istəklərə tabe olaraq inkar etmək olmaz.....
Qəza və qədərə iman.....
Hədəslərin səhih olması üçün irəli sürələn şərtlər.....
Qəder, Allahın görünməsi və s. məsələlərdə mübahisələrin qadağan olması.....
Quran Allahın kəlamıdır və o məxluq deyildir.....
Qiyamət günü Allahın görünməsinə iman.....
Qiyamət günü və Mizana iman.....
Allahın Qiyamət günü qulları ilə danışmasına iman.....
.....
Peyğəmbər ﷺ-in hovuzuna iman.....
Qəbr əzabına iman.....
Peyğəmbər ﷺ-in şəfaətinə iman.....
Məsih ad-Dəccalın zühuruna və İsa ibnu Məryəmin gəlişinə iman.....
İman - söz və əməldən ibarətdir, o artır və azalır.....
Namazın tərək olunması küfrdür.....
Şəriətin təyin etdiyi cəzaların yerinə yetirilməsi.....
Bu ümmətin peyğəmbəri ﷺ-dən sonra ən xeyrli insanlar.....

Sahabilər və onların gələcək nəsillərdən daha fəzilətli olmaları.....

Müsəlman başçılarna itaət.....

Muharibələrin yalnız əmirlərin hökmü altında aparılması.....

Cihadın vacib olma halları.....

Cihada əmr sahibinin icazəsi olmadan çıxmaq caizdir?.....

Hakimləri söymək və onlara qarşı çıxmaq qadağandır.....

Hakimin səhvləri onu təqib edənlərə bir ziyan vurmur.....

Saleh və ya fasiq hökmdar arxasında qılınan cümə namazı haqqında.....

Hakimə qarşı çıxış və ya “xavariclər” kimdir?

Hakimə qarşı çıxmağa icazə verən şərtlər.....

Oğru və xavariclərə qarşı savaş.....

Bir kimsənin Cənnət və ya Cəhənnəm əhlindən olmasına dair şəhadətin qadağan olması.....

Tövbə edən və bu dünyada cəzasını alan kimsələrin bağışlanması.....

Tövbə etməmiş kimsələrin Allahın istəyi altına düşməsi.....

Kafir və müşriklərin Allah tərəfindən bağışlanmaması və cəzalandırılması.....

Zina edən kimsənin daşqalaq olunması.....

Sahibləri söymək haramdır.....

Munafiqlik və onun əlamətləri.....

Böyük və kiçik küfr.....
Cənnətin və Cəhənnəmin xəlq olunması.....
Günahkar müsəlman üçün cənazə namazının
qılınması.....

Qeydlər

أصول السنة

لإمام أهل السنة

أحمد ابن حنبل

رحمه الله

رواية

عبدوس بن مالك العطار

الإعداد : أبو محمد كزاختاني